

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT

Maria Merilo

SÕNAJÄRG VENE EMAKEELEGA EESTI KEELE ÕPPIJATE
SUULISTES NARRATIIVIDES

Magistritöö

Juhendajad professor Liina Lindström ja lektor Raili Pool

TARTU 2026

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen käesoleva lõputöö ise kirjutanud ning toonud korrektselt välja teiste autorite panuse. Töö on kirjutatud, lähtudes Tartu Ülikooli humanitaarteaduste ja kunstide valdkonna lõputööde nõuetest, ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega, sealhulgas on järgitud teaduseetika põhimõtteid.

Maria Merilo

Lühikokkuvõte

Eesti keele sõnajärg on suure varieeruvusega nähtus, mida on eesti suulises õppijakeeles seni vähe uuritud. Selle magistritöö eesmärk on välja selgitada, milline on B- ja C-tasemel eesti keelt valdavate vene emakeelega õppijate (E2) sõnajärg suulises narratiivis ning kuidas see erineb emakeelena kõnelejate (E1) keelekasutusest. Uurimismaterjali moodustavad jutustamiskatse käigus kogutud suulised narratiivid, informantideks 17 teise keele kõnelejat ja 8 emakeelset kõnelejat. Salvestatud ja transkribeeritud narratiivide osalaused märgendati 11 tunnuse järgi ning analüüsiti kvantitatiivselt.

Analüüsist selgus, et mõlemas informantide rühmas on kõige sagedasem öeldisverbi asukoht teine positsioon, mis kinnitab V2-tendentsi suulises kõnes. Siiski ilmnevad rühmade vahel olulised erinevused: keeleõppijate narratiivides on SV-otsejärje osakaal märksa suurem (62,6%) kui emakeelsetel kõnelejatel (48,3%). E2-kõnelejad kalduvad V2-printsiipest sagedamini kõrvale, paigutades verbi lauses kolmandale positsioonile. Emakeelsete kõnelejate narratiivides esineb rohkem subjektita lauseid ja E2-kõnelejad väljendavad subjekti üldiselt rohkem, v.a *et*-kõrvallausetes, mille subjektita lausete osakaal on keeleõppijate seas suurem kui E1-rühmas. E2-kõnelejate *kui*-kõrvallausetes on E1-rühmaga võrreldes rohkem V2-malliga lauseid. Küsisõnaga algavate kõrvallausete puhul kasutasid keeleõppijad emakeelsetest õppijatest enam otsejärje. Mittenormaallausete puhul tuleb esile E2-rühma ulatuslikum AVS-järje kasutus võrreldes E1-rühmaga. B1+ tasemega keeleõppijate sõnajärjemallid varieerusid analüüsitud tekstides rohkem kui kõrgemal tasemel eesti keelt kõnelejate sõnajärg.

Võtmesõnad: sõnajärg, õppijakeel, narratiiv, V2-printsiipt, suuline keel

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. Sõnajärg	7
1.1. Eesti põhisõnajärg ja markeeritud sõnajärg	7
1.2. Sõnajärg suulises eesti keeles	10
1.3. Vene keele sõnajärg	11
2. Narratiiv	14
2.1. Narratiivi definitsioon ja struktuur	14
2.2. Narratiiv suulises eesti keeles	16
3. Senised uurimused eesti suulisest õppijakeelest ja õppijakeele sõnajärjest	18
4. Uurimismetoodika	20
4.1. Informandid	20
4.2. Uurimismeetod	21
5. Sõnajärg E1 ja E2 suulistes narratiivides	23
5.1. Üldised mallid	23
5.2. Sõnajärg verbi ja subjekti asendi järgi	26
5.3. Sõnajärg lause põhitüübi järgi	32
5.4. Sõnajärg pealauses ja kõrvallauses	38
5.5. Sõnajärg keeletasemeti	45
Kokkuvõte	48
Kirjandus	51
Word order in spoken narratives by Russian-speaking learners of Estonian. Summary	55
Lisa 1. Taustaküsimustik	56
Lisa 2. Jutustamiskatse ülesanne ja sõnaloend	57
Lisa 3. Poeloo pildiseeria	58
Lisa 4. Märgendatud tunnused	61

Sissejuhatus

Eesti keele oskus ja selle õppimine teise keelena on viimaste aastate valguses eriti aktuaalseks muutunud. 2021. aasta rahvaloendusest selgus, et ligikaudu 20% Eesti elanikest moodustavad vene rahvusest inimesed, kellest eesti keelt valdavad vaid pooled (Rahvaloendus 2021). Paljude vene emakeelega inimeste jaoks on eesti keele oskuse parandamine muutunud üheks oluliseks eesmärgiks. See puudutab ka paljusid õpetajaid, kellelt nõutakse eesti keele valdamist kõrgemal kesktasemel või kõrgtasemel vastavalt sellele, kas õpetatakse võõrkeelt või mitte.

Euroopa keeleõppe raamdokumendi sõsarväljaandes (Euroopa Nõukogu 2023) on esitatud üldised keeleoskustaseme kirjeldused. Sellest lähtuvalt on Anu-Reet Hausenberg jt (2008) ning Krista Kerge (2008) esitanud kesk- ja kõrgtasemel eesti keele oskuste kirjeldused. Eesti keele spetsiifiliste tasemekirjelduste uuendamiseks ja täiendamiseks on aga vajalik õppijakeele analüüs. Eesti õppijakeelt on seni uuritud peamiselt kirjaliku keele põhjal (Pool 2020; Uurimused *s. a.*). Samas on teada, et suuline keel, mida mõjutab suuresti selle spontaansus ja lineaarsus, käitub mitmes aspektis teisiti kui kirjalik (Hennoste 2000: 1140; Lindström 2005; Metslang jt 2023: 987;). Seega on eesti õppijakeele uurimine nii alg- kui ka kesk- ja kõrgtasemel vajalik, pakkudes võimalusi eesti keele õppijate raskuste kaardistamiseks ja eesti keele teise keelena õppe edendamiseks.

On leitud, et kõrgtasemel eesti keele kõnelejate üks sagedasim viga kirjalikus keelekasutuses on sõnajärg (Pool & Vaimann 2005). Samuti on andmeid, mis viitavad eesti keelt emakeelena kõnelejate ja eesti keelt teise keelena kõnelejate sõnajärje erinevustele kirjalikus jutustuses (Špakovskaja 2016). Sellest tulenevalt on tekkinud küsimus, kuidas käitub eesti keele sõnajärg keeleõppijate suulises tekstis ning kui erinev on see emakeelena kõneleja sõnajärjest, kus on samuti palju varieerumist.

Siinse magistritöö eesmärk on välja selgitada, milline on B- ja C-tasemel eesti keelt valdavate vene emakeelega eesti keele õppijate sõnajärg suulises narratiivis. Eesmärgist lähtuvalt on sõnastatud uurimisküsimused:

Kas ja kuidas erineb eesti keele õppija suulise narratiivi sõnajärg eesti keelt emakeelena kõneleja sõnajärjest?

Millisel määral järgivad eesti keele õppijad suulises kõnes V2-printsipi?

Eesmärgi täitmiseks viin läbi jutustamiskatse, kus 17 eesti keelt teise keelena kõnelejat (E2) ja 8 eesti keelt emakeelena kõnelejat (E1) jutustavad pildiseeria järgi loo. Salvestan

suulised tekstid, transkribeerin need ning analüüsin tekste lausetasandil, märgendades iga osalause¹ narratiivi struktuuriosa, lausetüübi ja sõnajarje järgi.

Töö koosneb viiest peatükist. Esimesed kolm peatükki moodustavad uurimuse teoreetilise raamistiku. Esimeses peatükis käsitlen sõnajarjeproblematikat eesti ja vene keeles. Teises peatükis tutvustan narratiivi definitsiooni ja struktuuri ning eestikeelse narratiivi olemust. Kolmas peatükk annab ülevaate seni sarnasel teemal tehtud teadustöödest. Neljandas peatükis on täpsemalt lahti seletatud uurimistöö valim ja metoodika. Viiendas peatükis esitan andmeanalüüsi tulemused. Kokkuvõttesse on koondatud töö peamised tulemused ja järeldused.

¹ Siinses töös on mõisted *lause* ja *osalause* kasutusel sünonüümidena.

1. Sõnajärg

Sõnajärjekäsitlustes mõistetakse sõnajärje all tüüpiliselt lause moodustajate ehk lauseliikmete järjestust (osa)lauses, kuid vahel haaratakse sinna alla ka mittelauseliikmelised elemendid (Lindström 2017: 547). Olulisim lauseliige on predikaat ehk öeldisverb, siin töös tähistatud kui verb (V), tema kõrval on lauses tavaliselt ka subjekt ehk alus (S). Verbi laiendeid tähistatakse kokkuvõtlikult tähisega X, sinna alla võib kuuluda objekt ehk sihitis (O), adverbiaal ehk määrus (A) ja predikatiiv ehk öeldistäide (P). Mittelauseliikmete alla kuuluvad üldlaiendid (nt *kahjuks*, *ainult*, *tegelikult*, *võibolla* jne), sidendid (*ja*, *aga*, *kui* jne), kiilud (näide 1) ja irdelemendid (näide 2).

(1) Ta viis mu kõrgele kaldale – **siin ahervaremes suikus ta lapsepõlv** – ja ma vaatasin läbi lapsesilmade maa ja mere poole. (EKG II 1993: 105)

(2) Ta paistab olevat tore poiss, **see sinu vend** (Hennoste 2017: 500)

Selles töös on sõnajärje määramisel arvesse võetud ka sidendi ja partiklina toimiva elemendi *siis* paiknemist lauses, sest see on tüüpiline keelend, mida kasutatakse loo jutustamises (vt Lindström 2000: 199–200), sageli ühendina *ja siis*, (näide 3 õppijakeelest) ning mis võib mõjutada lause sõnajärge. Analüüsis on *siis* tähistatud tähega Y.

(3) ta läks minema (.) tagasi. (3.0) ja siis edasi: jälle ta läheb poodi (.) koos juba koeraga. (E2-67A3S)²

1.1. Eesti põhisõnajärg ja markeeritud sõnajärg

Eesti keele põhisõnajärjeks loetakse SVX (Metslang jt 2023: 781). See on selline lausestruktuur, mida seniste uurimuste kohaselt esineb eesti keeles kõige sagedamini (Tael 1988; Lindström 2005, 2017: 547) ning mis iseloomustab lihtsat ja neutraalset normaallauset (Metslang jt 2023: 781). Markeeritud sõnajärjeks nimetatakse sellist lauseliikmete järjekorda, mis erineb põhisõnajärjest. Markeeritud sõnajärge leidub rohkem mittenormaallausetes: olemasolulauses (näide 4), omajalauses (näide 5), tulemuslauses (näide 6) ja kogejalauses (näide 7). Selline lause algab mõne muu lauseliikmega kui alus. (Metslang jt 2023: 782)

(4) Taevas on suured tumedad pilved. (AVS)

(5) Emal on neli purki maasikamoosi. (AVS)

² Siin ja edaspidi: näidete järel sulgudes olevad koodid viitavad selle magistritöö informantidele, kelle tekstidest näited pärinevad. Iga koodi alguses on tähis E1 või E2, mis viitab vastavalt eesti keelt emakeelena või eesti keelt teise keelena kõnelevale informandile.

(6) Emast sai meisterkokk. (AVS)

(7) Jürit huvitab soome-ugri väikerahvaste olukord. (OVS) (Metslang jt 2023: 782)

Nagu näha, kipub sellistes lausetes subjekt paiknema lause lõpus, verb aga säilitab oma teise positsiooni – toimub aluse ja öeldise inversioon, mille tulemus on pöördjärg (VS). See on eesti lihtlause ja liitlause pealause öeldise üks põhiomadus: jääda oma kohale sõltumata sellest, mis toimub teda ümbritsevate lauseliikmetega. Seda tuntakse kui V2-printsiipi või „verb teisel kohal“ printsiipi, mis kehtib nii normaal- kui ma mittenormaallausetes. Näiteks võib selle põhjustada aja- või kohamääruse lisamine lause algusesse (näide 8), mis omakorda võib tuleneda soovist seda lauseliiget rõhutada. (Lindström 2017: 551–552)

(8) **Täna** on taevas erakordselt selge. (Lindström 2017: 551)

Erinevate tegurite tõttu võib siiski lause sõnajärg kujuneda sellisel, et verb ei säilita oma positsiooni ning inversiooni ei toimu. Siin mängib rolli subjekti tuntus ja vorm, öeldise fookustatus või episteemilist modaalsust väljendava üldlaiendi paiknemine lause alguses. Subjekti ja verbi otsejärke (SV) võidakse eelistada, kui 1) subjektifraas on asesõnaline ja väljendab tuntud referenti (näide 9); 2) öeldisverb on fookustatud (näide 10) või 3) lause alguses on episteemilist modaalsust väljendav üldlaiend (näide 11). (Lindström 2017: 554)

(9) Täna **ma** tõusin juba kell viis.

(10) Viiendal aastal asi **pööras**.

(11) **Tegelikult** laps jääb elu lõpuni sulle märku andma, kas kasvatasid teda hästi, või halvasti. (Lindström 2017: 554)

Lisaks paikneb öeldis sageli viimasel positsioonil kõrvallausetes, moodustades sõnajärje SXV või XSV. See on omane küsivatele komplementlausetele (näide 12), relatiivlausetele (näide 13), *kui*-algulistele aja- ja tingimuslausetele (näide 14), eitava või küsiva pealausega kõrvallausetele ning mõningatele *et*-kõrvallausetele (näide 15). Viimaste sõnajärg on aga üsna varieeruv, kaldudes pigem pealausele omase malli poole. (Metslang jt 2023: 790)

(12) Enam-vähem mäletan, **mis teavitamiskohustused endale võtsin**.

(Metslang jt 2023: 790)

(13) Suurepärane alternatiiv kõigele triviaalsele, **mis Eesti muusikas praegu valitseb**. (Metslang jt 2023: 790)

(14) Keeld mõjub siis, **kui selle hea tulemus nähtavaks saab**. (Metslang jt 2023: 790)

(15) Me ei teadnudki, **et teil koer on.** (Metslang jt 2023: 790)

Eesti keeles mõjutab sõnajärje suuresti lause infostruktuur, mida kirjeldatakse sageli teema, reema ja fookuse kaudu (Lindström 2005: 173, 2017: 547). Teema on lausega edastatava info seisukohalt lähtepunkt, see, mille kohta midagi öeldakse. Tavaliselt on see teksti vastuvõtjale tuntud info, mida väljendatakse ühe moodustajaga, ning neutraalses lauses paikneb teema klassikaliselt lause algul. Ülejäänud osa lausest moodustab reema, see info, mida teema kohta antakse (näide 16).

(16) Peeter [TEEMA] luges luuletust [REEMA]. Luuletust [TEEMA] luges Peeter [TEEMA]. (Metslang jt 2023: 491)

Neutraalses normaallauses on teema rollis tegevussubjekt, neutraalses mittenormaallauses on selleks lausealguline aja- või kohamäärus (vt näide 4), omaja- või kogejamäärus (näide 5), kogejale viitav sihitis (näide 7) või tulemuslause puhul lähteseisundit väljendav määrus (näide 6) (Lindström 2017: 538). Lause ümbermõtestamiseks, teise vaatenurga andmiseks ja tähendusnüansside lisamiseks nihutatakse vahel reemaosast lause algusesse sekundaarne teema, tavaliselt üldlaiend (näide 17), sihitis (näide 18) või määrus (näide 19). Primaarne teema paigutub seega reema järele. Lauseliikmeliselt toimubki sellisel juhul tüüpiliselt aluse ja öeldise inversioon ning öeldisverb säilitab oma tavapärase teise positsiooni lauses. (Lindström 2017: 539)

(17) Tegelikult (SEKUNDAARNE TEEMA) ei soovi me (PRIMAARNE TEEMA) seda teha.

(18) Seda [SEKUNDAARNE TEEMA] tahtsin ma [PRIMAARNE TEEMA] väga varakult. (Lindström 2017: 539)

(19) Täna hommikul [SEKUNDAARNE TEEMA] oli mul [PRIMAARNE TEEMA] kohutavalt külm. (Lindström 2017: 539)

Olulisima osa reemast moodustab fookus, mis väljendab uut või ootamatut infot. Fookuseid on nende ulatuse järgi liigitatud erinevalt, kuid eesti keele süntaksi käsitluses räägitakse tüüpiliselt moodustajafookusest. Tavapäraselt paikneb fookus lause lõpus, sellega osutatakse reemaosa kõige olulisemale või uuele infole. Fookuse asukoht lause lõpus võib mõjutada verbijärgsete lauseliikmete järjestust (näide 20). (Lindström 2017: 545). Erinevate keeleliste rõhutamisvahendite kasutamisega võib fookus nihkuda lause keskele (näide 21). Lisaks on fookusena käsitletav lause algul paiknev moodustaja, mis on eriliselt rõhuline või kontrastiivne mingi muu referendi suhtes (näide 22). Selles positsioonis asetsevad ka eriküsilause küsisõnad. (Lindström 2017: 546)

(20) Esimese vabariigi ajal sõitsid Eesti kaitseväelased muuhulgas **tankidega**.

(Lindström 2017: 546)

(21) Ma isegi **kartsin** sind natuke. (Lindström 2017: 546)

(22) **Lapse peal** ära oma lahkumineku valu välja ela. Naha peale peaks sinusugusele andma. **Mina** selle sõja saatust ei otsusta. (Lindström 2017: 546)

1.2. Sõnajärg suulises eesti keeles

Suuline keel erineb kirjalikust mitmel moel. See on üldjuhul spontaanne, st teksti luuakse ilma pikema ettevalmistuseta, erinevalt kirjalikust tekstist, kus kirjutajal on sageli võimalus rohkem planeerida, mida ja kuidas ta kirjutab. Samuti on suuline tekst lineaarne, juba väljaöeldut ei saa tagasi võtta, kõik kõhklused, eksimused ja nende parandused on eksplitsiitsed. Ühtlasi on kõnelejal lisaks grammatilistele vahenditele kasutada ka kõiksugu prosoodilised vahendid, näiteks intonatsioon ja tempo. Kõnetempo ühes kõnelejate mälupeiranguga on samuti üheks suulise teksti kujundajaks. (Hennoste 2000: 1139–1140)

Kõik eelmainitud tegurid mängivad rolli ka suulise süntaksi kujunemisel. Nagu juba öeldud, on infostruktuur eesti keeles üks peamisi sõnajärje kujundajaid. Spontaanse suulise kõne sõnajärg on aga infostruktuurist mõjutatud rohkem kui kirjakeel (Lindström 2005). Selle ja muude tegurite koosmõjus tuleb suulises keeles esile sõnajärjetendentse, mis erinevad kirjalikust keelest. XVS-järge esineb suulises keeles palju vähem kui kirjalikus keeles, samas kui SVX-sõnajärg on suulises keeles sagedasem (Lindström 2005: 175). Samuti on Lindström (2000: 196, 2005: 173) välja toonud, et V2-printsiip ei rakendu suulises keeles nii rangelt kui kirjalikus ning seega ei ole verbi ja subjekti pöördjärg (VS) suulises keeles nii levinud kui kirjalikus. Seda toetab Vihmani ja Walkdeni (2021: 8) uurimus, kus leiti, et V2-järgjega lauseid esineb suulises keeles vähem kui kirjalikus. Verbi asukoha poolest erinevad suulised jaatavad väitlauseid kirjalikest ka selle poolest, et V2-malli järel on suulises keeles võrdlemisi sagedane V3-mall, samas kui kirjakeeles on eelistatud V1-järg (Vihman & Walkden 2021: 8).

Kirjalikus keeles esinevate kõrvallauseste öeldisverbi eelistatud asukoht on sageli osalause lõpus (Lindström 2017: 558–559; Metslang 2023: 790). Suulise teksti põhjal läbi viidud uuring on näidanud, et verb paikneb lõpupositsioonil eelkõige küsisõnaga algavates komplementlausetes (näide 23) (Lindström 2007: 232). Sidendiga *kui* algavate adverbiallausetega hulgas jääb verbilõpuliste lausete osakaal Lindström 2007: 232–233 põhjal ligikaudu 50% juurde (vt näide 14), relatiivlausetega hulgas on verbilõpulisid lauseid alla poole (näide 13). Üldiselt on kõrvallauseste, eriti relatiivlausetega sõnajärg siiski väga varieeruv, kuid

selge on see, et verbialgulisi lauseid kõrvallausete hulgas peaaegu ei leidugi (Lindström 2004: 420, 2007: 233).

(23) Ta küsis, kes meile täna külla tuleb. (Lindström 2007: 227)

1.3. Vene keele sõnajärg

Sarnaselt eesti keelele loetakse vene keele põhisõnajärjeks SVO (või SVX), kuid ometi kirjeldatakse ka vene keelt kui vaba sõnajärjega keelt (Rodionova 2001: 2). See tähendab, et lauseliikmete vahelisi grammatilisi seoseid ei väljendata mitte nende vastastikuse paiknemisega, vaid muude grammatiliste vahenditega. Küll aga sõltub lauseliikmete järjekord lause infostruktuurist, nii, nagu ka eesti keeles (vt ptk 1.1 lk 9–10): tuntud info ehk teema paikneb tavaliselt lause alguses, uus info ehk fookus lause lõpus. Infostruktuuri erinevus tuleb välja näidetes 24 ja 25, kus vastuse sõnajärg sõltub sellest, millist infot küsitakse. (Kallestinova 2007: 1–2)

(24) Кого	навестил	Борис?
kes.PART	külasta-PST-3SG	Boris.NOM
‘Keda külastas Boris?’		
Борис	навестил	Ивана.
Boris.NOM	külasta-PST-3SG	Ivan-PART
‘Boris külastas Ivani.’ (Kallestinova 2007: 1)		
(25) Кто	навестил	Ивана?
kes.NOM	külasta-PST-3SG	Ivan-PART
‘Kes külastas Ivani?’		
Ивана	навестил	Борис.
Ivan-PART	külasta-PST-3SG	Boris.NOM
‘Ivani külastas Boris.’ (Kallestinova 2007: 2)		

Näidetes 24 ja 25 esinevat fookust on nimetatud informatsioonifookuseks (*information focus*) (Kiss 1998: 245), ka neutraalseks fookuseks (*neutral focus*) (Zybatow & Mehlhorn 2000: 417–418) ja sõnajärje fookuseks (*word order focus*) (Brun 2001: 43). See on omane neutraalsetele lausetele (*non-emotive sentences*), kus uus informatsioon paikneb lause teises pooles ning selle väljendamisega kaasneb ka langev intonatsioon (Kallestinova 2007: 8).

Teisalt on võimalik ka olukord, kus küsimusele 25 vastab lause *Борис навестил Ивана* ‘Boris külastas Ivani’. See toimub juhul, kui lausealgulist fookust tõstetakse esile lauserõhuga ehk lause on emotiivne: *BORIS külastas Ivani*. (Kallestinova 2007: 2–3). Niisiis mängib vene

keele sõnajärje kujunemisel olulist rolli nii infostruktuur kui ka prosoodia. (Kallestinova 2007: 8–9).

Eelnevast tulenevalt leiame eesti ja vene keele sõnajärjes nii sarnasusi kui ka erinevusi. Kuna mõlema keele süntaks on mõjutatud infostruktuurist, on neutraalsete väitlausete sõnajärg sageli sama ning olenemata sellest, kas teema rollis on alus või muu lauseliige, säilitab verb oma teise positsiooni ka vene keeles (näide 26) (Külmoja, Vaigla & Soll 2003: 108–109).

(26) Vanaisa [TEEMA] armastas lilli [REEMA] kogu oma eluaja. – Дед [TEEMA] любил цветы [REEMA] всю свою жизнь.

Lilli [TEEMA] armastas vanaisa [REEMA] kogu oma eluaja. – Цветы [TEEMA] любил дед [REEMA] всю свою жизнь. (Külmoja, Vaigla & Soll 2003: 108–109)

Vene ja eesti keele sõnajärje erinevused tulevad esile eelkõige eesti keeles kehtivast V2-tendentsist ning vene keele n-ö stilistilisest tundlikkusest tingituna. Teatud lausete puhul, kus eesti keele kõneleja eelistab V2-järge, on selline lausestruktuur vene emakeelega kõnelejale pigem ebaloomulik. Seda võib täheldada eestikeelsete AVSO lausete puhul, kus 1) alus on väljendatud pikema fraasiga (näide 27) või 2) lause alguses olev määrus on öeldisverbiga tihedasti seotud (näide 28). Viimase puhul on võimalik ka eesti keelega sarnane sõnajärg, kuid sellisel juhul oleks lause juba stilistiliselt markeeritud. (Külmoja, Vaigla & Soll 2003: 109)

(27) Juba hommikul esitas mu noorem poeg Kalle mulle selle küsimuse. – Уже утром мой младший сын Калле задал мне этот вопрос.

(28) Kiiresti lahkusid õpilased koolimajast. – Ученики быстро покинули школу. (Külmoja, Vaigla & Soll 2003: 109)

Erinevusi leidub ka eestikeelsete verbialguliste lausete puhul. Eestikeelsetes küsisõnata küsilausetes paigutub verb reeglina lause algusse, vene keeles aga säilib tavaliselt otsejärg (näide 29). Kui eesti verbialgulistes hüüdlausetes pole teistsugune sõnajärg (ilma rõhumäärsõnata *küll*) mõeldav, siis vene keeles ei tule kõne alla verbialguline struktuur (näide 30). (Külmoja, Vaigla & Soll 2003: 110)

(29) Oled sa sellest kuulnud? – Ты слышал об этом?

(30) Olid sina alles tubli! – Ну, ты и молодец был! (Külmoja, Vaigla & Soll 2003: 110)

Emakeelest mõjutatuna võivad keeleõppijad eestikeelsetes lausetes verbi ja subjekti vahele paigutada muid lauseliikmeid (*ma palju puhkasin*, vrd *ma puhkasin palju*).), samas kui

E1-kõnelejad eelistavad subjekti ja verbi kõrvuti paiknemist, olgu tegemist otse- või pöördjärjega (Külmoja, Vaigla & Soll 2003: 122).

Probleeme tekitab ka liitverbide osade paigutamine lauses. Vahel kipuvad õppijad ühend- või väljendverbi koosseisu kuuluvat määr- või käändsõna paigutama finiiitse verbivormi ette, kuigi eesti keeles on loomulik vastupidine järjekord (*Aili huvi tundis ka võrkpalli vastu*, vrd *Aili tundis huvi ka võrkpalli vastu*) (Külmoja, Vaigla & Soll 2003: 122).

2. Narratiiv

Siinse magistritöö uurimisobjektiks on suuline narratiiv. Järgnevalt avan William Labovi ja Joshua Waletzky (Labov & Waletzky 1967, Labov 1972) narratiivi käsitlust, seejärel annan ülevaate eesti suulistele narratiividele omastest joontest.

2.1. Narratiivi definitsioon ja struktuur

Narratiiv on tekst, kus sündmused esitatakse ajalises järjestuses. Selles tekstitüübis jagunevad laused kaheks: narratiivilauseteks, mis kätkevad endas sündmusliini ning on ajaliselt järjestatud (näide 31), ja vabadeks lauseteks, mis ei anna edasi sündmustikku ja mida seega ei piira ajaline järgnevus, nad võivad paikneda kus iganes (näide 32).

(31) Poiss lõi mind ja ma lõin teda ja õpetaja tuli sisse ja lõpetas kakkuse.

(Tõlgitud Labov 1972: 360 järgi)

(32) **Ma tean poissi nimega Harry.** Üks teine poiss viskas talle pudeliga vastu pead ja talle tehti seitse õmblust. (Tõlgitud Labov 1972: 361 järgi)

Labovi (1972: 363) järgi võib narratiiv koosneda kuuest osast:

1. *Abstract* ehk **eelkokkuvõte**³ toimib jutustamisel kui sissejuhatuse, mis annab lühidalt edasi eesootava loo peamise info (näide 33). Alles pärast eelkokkuvõtet liigub jutustaja oma narratiivi algusesse ja alustab sündmuste edasi andmist vastavalt nende ajalisele järgnevusele.

(33) ee see lugu on ühest poisist kes sai- ee (.) poes käia ainult kaks korda aastas. (.) üks kord suvel ja teine kord kevadel, ei (.) sügisel, jah. (.) talvel ja kevadel poes ei käi vist. (E2-72F0G)

2. *Orientation* ehk **orientatsioon** sisaldab lauseid või lauseosasid, mis loovad narratiivi raamistiku, olustiku, stseeni. Kirjeldatakse toimunu aega, kohta, osalejaid. Selliseid lauseid võib leida nii loo alguses kui ka muudes osades, need võivad esineda ka narratiivilausete sees (näide 34).

(34) nii (.) **vara=hommikul** (.) sõidab poiss **oma rattaga poodi**. (E2-72F0G)

3. *Complicating action (complication)* ehk **komplikatsioon** kätkeb endas loo sündmuseid, moodustades narratiivi tuuma (näide 35) (Labov & Waletzky 1967: 32).

(35) järsku näeb (.) seisab kalkun. (.) vaatab sealt maja nurga tagant, (.) jälgib seda poissi. (.) poiss jättis ratta puu kõrvale. (1.0) samal ajal kalkun juba pani

³ Eestikeelsed terminid põhinevad Lindströmi (2000: 191–192) käsitusel.

jooksu (1.0) jookseb täpselt poissi juurde. (.) ja=akkab poissi ründama, (.)

poiss (.) karjub. (1.0) poiss kukub maha; (.) kalkun ikka ründab. (E2-72F0G)

4. *Evaluation* ehk **hinnang** on Labovi ja Waletzky (1967: 33) sõnul vajalik narratiivi tähtsuse, sügavama mõtte rõhutamiseks. Sellega väljendatakse jutustaja rolli tema loos, samuti on see vahend liikumaks komplikatsioonist lahenduseni. Sageli paiknebki see komplikatsiooni ja lahenduse vahel, kuid võib erinevate keeleliste vahenditega olla sisse põimitud ka erinevate narratiivi osade sisse. Hinnang on omane pigem isiklikest kogemustest jutustamisel, vahendatud lugudes see sageli puudub (Labov & Waletzky 1967: 34; Labov 1972: 367).

5. *Result, resolution* ehk **lahendus** järgneb komplikatsioonile või hinnangule või langeb viimasega kokku (Labov & Waletzky 1967: 39). Lahendusega lahtub komplikatsiooniosas üleskeritud pinge (näide 36).

(36) õnneks=ee (1.0) müüja tuli (.) välja (.) tal on ämber käes (.) ämbris on vist vesi (.) siis ta lihtsalt kallab seda vett kalkuni peale. (1.5) kalkun ehmatas ja jooksis minema. (E2-72F0G)

6. *Coda* ehk **kooda** annab kuulajale märku, et lugu on lõpetatud, ning aitab luua ühenduse praeguse hetke ja loo toimumise aja vahel. Koodana võivad toimida paljud erinevad laused ja lausete järjendid (näited 37–40).

(37) vot (.) siuke siis käik oli poodi (E2-72F0G)

(38) et se=oli: selline: (.) lugu. (E2-26Q7N)

(39) ja (.) see lugu oli sellest et=ee (.) kuidas=ee (.) ee julge naine aitas=ee (1.0) poisile (.) ja kuidas=ee (.) sa pead nagu (.) kä- käituma (.) aa kui=ee väga palju (.) ee erinevad inimesed on üldse (.) näiteks=ee (.) poodis või kuskil veel. (.) vot selline lugu. (E2-77N9Q)

(40) et selline selline lugu et nii palju siis vaeva et saada üks pakk piima ja üks=ee (.) üks limonaadipudel. aga väga jah ilmselt seal ei olnud ühtegi teist poodi et vaesed lapsed. (E1-71V9N)

Narratiiv võib, aga ei pruugi sisaldada kõiki kirjeldatud osasid (Labov 1972: 360–363). Varieeruvus lugude jutustamisel on suur ning seega ei ole narratiivi struktuur rangelt määratletav. Selles töös analüüsitud pildijutustustes on lausete märgendamisel tehtud üldistusi: eelkokkuvõtte ja kohati ka orientatsiooniosa asemel on märgendatud sissejuhatavad (sj) laused (esimene või esimesed laused loost, vt näide 41). Orientatsiooni- ja hinnanguosale vastavad siinses töös taustalaused (t) (näide 42). Komplikatsiooni ja lahendust tähistab sl (sündmusliin), kooda on märgitud kui lõpp (l), vt näited 37–40. Lisaks on laused, mis sisaldavad metatasandi

kommentaare (näide 43) või küsimusi 44), tähistatud märgendiga *meta* (vt kõiki märgendatud tunnuseid lisas 4).

(41) ää nii (.) aa siis üks poiss=õõ tuli (.) vanaema juurde elama suvel (E2-16V8F)

(42) väga kuri lind (.) ja poiss kardab, (.) sest kalkun nii suur, (.) peaaegu nagu see poiss. (.) või suurem. (E2-36C3E)

(43) ma arvan, (.) et=ee see oli (2.0) tema koer? (E2-55J4S)

(44) noh (.) mida: see mida see poodi (1.0) mi- mida selle poe valik on, (E2-56M3E)

2.2. Narratiiv suulises eesti keeles

Eesti suulistes narratiivides võib eristada nelja valdkonda, kus tulevad välja narratiivide keelelised erijooned (Lindström & Toomet 2000). Esiteks tuleb esile narratiivsete tekstide minevikulisus. Ootuspäraselt kasutatakse loo jutustamisel palju minevikuvorme, mille kõrval on kasutusel ka ajalooline olevik. See tähendab, et juba toimunud sündmustest kõneldakse olevikuvormis (näide 45) (Lindström & Toomet 2000: 189–191).

(45) me kõnnime onju seal Raekoja=platsis. (1.0) ja=mingid mingid kaks noormeest tulevad vastu onju. (Lindström & Toomet 2000: 190)

Teine valdkond on vahendatus: vahendatud ehk kolmandas isikus jutustatud lugudes väljendatakse tegijat palju 3. isiku pronoomeniga, personaalsetes jutustustes on esil 1. isiku pronoomen. Isiklikes narratiivides esineb rohkem mõtete ja tunnete refereerimist, st taju- ja tundeverbide ning ütlemist väljendavate tegusõnade kasutamist kui vahendatud narratiivides (Lindström & Toomet 2000: 192). Sellega on tihedas seoses narratiivi mitteformaalne suhtlusstiil, mis avaldub nii tundeverbide rohkuses kui ka kindla kõneviisi ennemineviku ja *nud*-vormide sageduses (Lindström & Toomet 2000: 201).

Neljandaks aspektiks on tegevuse esiletõstmine. Peale sagedasima *olema*-verbi tulid Lindströmi ja Toometi (2000: 194) uuringus esile *tulema*, *ütleva*, *saama*, *käima*, *tegema*, *minema*, *rääkima*, *vaatama*, *teadma*, *pidama*, *mõtleva*, *sõitma*, *hakkama*, *tahtma*, *võtma*, *nägema*, *laskma*. See sagedussõnastik kirjeldab ühelt poolt taju-, tunde-, ja n-ö ütlemissõnade rohkust narratiivis. Teisalt toetavad need andmed arusaama, et aktiivne agentne tegevus on narratiivis kesksel kohal, mistõttu kasutatakse jutustamisel rohkelt liikumist väljendavaid tegusõnu.

Verbi olulisusest kõneleb ka narratiivse lause sõnajärg. Lindströmi ja Toometi (2000: 197) uuritud narratiivide materjalist moodustasid verbiga algavad laused tervelt 31%. Esile tulevad kaks olulisimat süntaktilist põhjust verbi liikumisest esimesele kohale. Esiteks on verb lauses esimesel kohal subjekti ellipsi ehk väljajātu korral. See tähendab, et kui lauses jäetakse alus väljendamata, algab (osa)lause automaatselt öeldisverbiga. (Lindström & Toomet 2000: 198) Subjekti väljajätt omakorda võib olla tingitud näiteks väiksest viitamiskaugusest, see tähendab, et kui subjekti referendile viidati samas tekstis hiljuti, siis ei tunne kõneleja tarvidust subjekti uuesti väljendada. Samuti võib subjekti väljendamist mõjutada verbi isikulõppu olemasolu: selle puudumise korral on vajadus subjekti referendile eksplitsiitselt viidata, samas kui isikulõpu olemasolu vähendab seda vajadust. (Lindström jt 2009: 169–179) Narratiivis tekivad sellised subjektita verbialgulised laused enamasti siis, kui agent ehk tegevuse sooritaja on mitme (osa)lause vältel sama (näide 46) (Lindström & Toomet 2000: 198).

(46) ostis siis viimase suure triikimislaua, tuli koju, oli lõpp õnnes, pakkis
lahti, pani üles, (Lindström & Toomet 2000: 198)

Teine variant on, et subjekt paigutub lauses esikohal olevast verbist tahapoole, toimub narratiivne inversioon (näide 47). Selliste verbialguliste lausete võrdlemisi suurt osakaalu on tõlgendatud märgina tegevuse olulisusest: kuna tegevus on loo jutustamise seisukohast kesksel kohal, seatakse see ka järjekorras ettepoole. (Lindström & Toomet 2000: 199).

(47) lähen tead=sis mina kurat ja vaatan=et (.) vaatan=et tead sendmail on
jumalast ära surnud (...) ja tegin mina jälle sendmailile restardi ja kõik läks
jälle käima (Lindström & Toomet 2000: 198–199)

3. Senised uurimused eesti suulisest õppijakeelest ja õppijakeele sõnajärjest

Eesti õppijakeele süntaksit ja eriti sõnajärje probleematikat on seni käsitletud võrdlemisi vähe ning olemasolevates uurimustes on fookus olnud valdavalt kirjalikul keelekasutusel. Siiski pakuvad need tööd olulist võrdlusmomenti, osutades tendentsidele, mis võivad avalduda ka suulises kõnes.

Eesti keele sõnajärjeproblematika uurimisse on väärtusliku panuse andnud Annekatrin Kaivapalu (2010). Tema uuringust selgus, et eesti emakeelega kõnelejad tajuvad loomulikena kaht kõige sagedasemat sõnajärjemalli: SVXX(X) ja XVSX(X) (Kaivapalu 2010: 111–113). Seevastu V2-reegli rikkumisega kaasnevat SXVX(X)-malli peeti kõige ebaloomulikumaks (Kaivapalu 2010: 114). Vene emakeelega õppijate tajumustrid olid aga märgatavalt varieeruvamad: V2-reegli rikkumist peeti pigem loomulikuks ning erinevaid malle (SVXX, XVSX, XSVX ja SXVX) tajuti üldjoontes ühtviisi aktsepteeritavatena (Kaivapalu 2010: 111–115).

Keeleõppijate kirjalikku eneseväljendust analüüsid on leitud selgeid erinevusi võrreldes emakeelsete kõnelejadega. Julia Grudkina (2002) bakalaureusetöö pakub ülevaadet eesti keele õppijate kirjalikus keelekasutuses esinevatest sõnajärjetendentsidest. Selle uurimuse kohaselt on sõnajärjevigadest sagedasim aluse ja öeldise otsejärje kasutamine eelkõige määrusega algavates lausetes, kus eesti keelt emakeelena kõnelejad eelistavad VS-järge (Grudkina 2002: 37–42). Ksenija Špakovskaja (2016: 51) magistritöö toetab seda tulemust, sedastades, et vene emakeelega üliõpilased kalduvad kirjalikes narratiivides rikkuma eesti keelele omast V2-printsiipt. Lisaks näitab see uurimus, et V1-laused narratiivi sissejuhatavas lauses olid mõlema grupi puhul sarnase osakaaluga (Špakovskaja 2016: 40–41). Sõnajärje omandamise keerukusele viitavad ka Raili Pooli ja Elle Vaimanni (2005, 2006) uuringud, mille kohaselt on sõnajärg vene üliõpilaste kirjalikus eesti keeles üks sagedasemaid ja ka kivinemisalteilmaid weakategooriaid.

Helena Metslang ja Erika Matsak (2010) on uurinud sõnajärje vigade tuvastamist ja analüüsi arvutilingvistiliste meetoditega. Nende uuringu käigus koostati eesti keele sagedastele lausetüüpidele vastavad mallid, et hinnata kirjaliku õppijakeele korpuse tekstide vastavust eesti kirjakeele normile. Analüüsi tulemused kinnitasid õppijakeele suurt varieeruvust, osutades, et paljud õppijate poolt moodustatud laused ei vasta standardsetele sõnajärjemallidele (Metslang & Matsak 2010: 188). Sarnaselt eelmainitud uurimustele tuvastati ka selle analüüsi käigus levinuima sõnajärjeveana V2-printsiihist kõrvale kaldumine, mis sageli tuleneb muude

lauseliikmete paigutamisest öeldisverbi ette (nt *Vabal ajal Narvas ma käin discol*) või ka mittelauseliikmeliste elementide verbielsest positsioonist (nt *Aga samuti ma olin loomaaias*). Lisaks V2-reegliga seotud vigadele esines ka muid kõrvalekaldeid, näiteks toovad õppijad öeldistäite oma tavapärasest lauselõpupositsioonist ettepoole (*See punkt on väga tähtis minu jaoks*). (Metslang & Matsak 2010: 179)

Sõnajärjevigate tagamaid on nii suulises kui ka kirjalikus keeles lähemalt uurinud Olga Pastuhhova (2005), kes leidis, et vene emakeelega õppijate eksimused on otseselt tõlgendatavad emakeelemõjulistena ehk interferentsivigadena. Kõige sagedasemate interferentsivigadena tõi ta välja määruse paigutamise aluse ja öeldise vahele (nt *ma palju puhkasin*), kus eesti keeles oleks ootuspärane verbi ja subjekti kõrvuti paiknemine, ning V2-printsiibi eiramise ja vene keelele omase otsejärje (XSV) kasutamise lausetes, mis algavad verbi laiendiga (Pastuhhova 2005: 78, 81-82). Sarnaselt Pastuhhovale leidis ka Grudkina (2002), et suurem osa sõnajärjevigu tulenevad vene keele mõjust. Pool ja Vaimann (2005: 133–134) hindasid emakeelemõjuliste sõnajärjevigate osakaaluks uuritavas materjalis ligikaudu 50%, rõhutades siiski, et tõenäoliselt ei ole emakeele mõju siiski ainus vea põhjustaja ning vajalik on informandikeskne lähenemine. Õppijate lähtekeele mõju on kinnitanud ka Katrin Voolaid (2018), kes leidis B1-taseme õppijaid võrreldes, et soome emakeelega õppijad rakendavad V2-sõnajärge suurema tõenäosusega kui vene emakeelega õppijad. See viitab sellele, et vene ja eesti keele süntaktilised erinevused võivad tekitada spetsiifilisi õpiraskusi, mis püsivad ka kõrgematel keeleoskustasemetel. Näiteks leidis Kais Allkivi (2016), et isegi C1-tasemel eesti keele kõnelejate verbialgulistes sõnajärjendites järgneb verbile harvem subjekt ja sagedamini objekt kui emakeelsetel kõnelejatel.

Ehkki suulist õppijakeelt on uuritud suhtlus- ja vältimisstrateegiate ning sõnavara arengu seisukohalt (Hennoste & Vihalemm 1999; Kikerpill & Pool 2003; Pool 2007, 2012 ja 2024), on andmed suulise kõne süntaksi ja sõnajärje kohta äärmiselt napid. Üheks väheseks erandiks on eelpool mainitud Pastuhhova (2005) uuring, kus on põgusalt käsitletud ka suulist keelt, kuid üldpilt on siiski lünklik. Suuline keel käitub mitmes aspektis teisiti kui kirjalik, olles näiteks infostruktuurist rohkem mõjutatud (Lindström 2005). Käesolev magistr töö püüab täita seda lünka, pakkudes süsteemset võrdlust keeleõppijate ja emakeelsete kõnelejate pildi järgi jutustatud suuliste narratiivide sõnajärje vahel.

4. Uurimismetoodika

Selles peatükis annan ülevaate magistritöö empiirilisest osast. Kõigepealt tutvustan informante, nende valimise põhimõtteid ja keeletasemeid. Seejärel selgitan andmete transkribeerimise ja märgendamise protsessi ning esitatakse ülevaade rakendatud analüüsimeetoditest.

4.1. Informandid

Uurimistööks kavandasin jutustamiskatse, mille viisin läbi kahes grupis: eesti keelt teise keelena (E2) kõnelejad (17 informant) ning kontrollgrupina eesti keelt emakeelena (E1) kõnelejad (8 informant), et võrrelda teise keelena kõneleja keelekasutust emakeelse kõneleja omaga. Iga informant sai unikaalse katseisikukoodi, mis kujutas endast juhuslikku numbrite ja tähtede kombinatsiooni. Enne uuringuga alustamist esitasin avalduse eetikakomiteele, kellelt sain loa uurimiseks (406T-2). Eesti keelt emakeelena kõnelejatest moodustasin mugavusvalimi, kaasates eri vanuses ja erineva haridusliku taustaga inimesi oma tutvusringkonnast. E2-sihtgruppidele Tartu Ülikooli eesti keele õpetajate kaudu, samuti jagasin infot sotsiaalmeedias ning tutvusringkonnas. Keeleõppijate otsimisel seadsin tingimuseks eesti keele oskuse vähemalt B2-tasemel. Oma keeletaseme määratlesid katseisikud ise, lähtudes sooritatud eksamist, kuid võttes arvesse ka oma taset katses osalemise hetkel. Kokku oli valimis 12 B2-tasemel kõnelejat, kellest 2 määrasid oma tasemeks B2+, ning 3 C1-tasemel kõnelejat, Lisaks hindas üks informant oma keeletasemeks B1+, olles läbinud B2-kursuse, kuid ebaõnnestunud eksamil. Teine informant kahtles oma tasemes ning kirjutas küsimustiku vastuseks B1-B2, andmete ühtlustamiseks märgendasin ka tema keeletasemeks B1+.

Euroopa keeleõppe raamdokumendi (Euroopa Nõukogu 2007) keeleoskustasemete üldskaalal on B2-taset kirjeldatud järgmiselt: „Mõistab keerukate abstraktsel või konkreetsetel teemadel tekstide ning erialase mõttevahetuse tuuma. Suudab spontaanselt ja ladusalt vestelda sama keele emakeelse kõnelejaga. Oskab paljudel teemadel luua selget, üksikasjalikku teksti ning selgitada oma vaatenurka, kaaluda kõnealuste seisukohtade tugevaid ja nõrku külgi.“ Raamdokumendi sõsarväljaanne (Euroopa Nõukogu 2023: 64) esitab B2-taseme üldise suulise tekstiloome kirjelduse: „Oskab esitada selgeid, järjekindla teemaarendusega kirjeldusi ja ettekandeid, tuues välja olulisemad seisukohad ja väiteid kinnitavad üksikasjad. Oskab esitada selgeid, üksikasjalikke kirjeldusi ja ettekandeid oma huvivaldkonna eri teemadel, laiendades ja põhjendades mõttekäike kommentaaride ja asjakohaste näidetega.“ Hausenberg jt (2008) on

raamdokumendist lähtudes esitanud täpsemaid eesti keele taseme kirjeldusi. B-taseme lausemoodustusoskuse kirjeldamisel tuuakse välja, et B2-tasemel kõneleja peaks oskama „kasutada esiletõsterõhku ja sõnajärge vastavalt kõneainele ja teate iseloomule“ (Hausenberg jt 2008: 174).

Vilunud keelekasutajat ehk C1-tasemel kõnelejat iseloomustatakse raamdokumendis (2007: 39) järgmiselt: „Mõistab pikki ja keerukaid tekste, tabab ka varjatud tähendust. Oskab end spontaanselt ja ladusalt mõistetavaks teha, väljendeid eriti otsimata. Oskab kasutada keelt paindlikult ja tulemuslikult nii avalikes, õpi- kui ka tööoludes. Oskab luua selget, loogilist, üksikasjalikku teksti keerukatel teemadel, kasutades sidusvahendeid ja sidusust loovaid võtteid.“ Üldist suulist tekstiloomet C1-tasemel iseloomustab sõsarväljaande (2023: 64) järgi oskus „keerukal teemal esitada selgeid, üksikasjalikke kirjeldusi ja ettekandeid, sidudes allteemasid, arendades seisukohti ja lõpetades sobiva kokkuvõttega“. Krista Kerge (2008: 53) koostatud C1-taseme eesti keele oskuse käsiraamatus mainitakse sõnajärge vaid põgusalt semantikapädevuse definitsioonis, mille kohaselt on semantikapädevus oskus nii teksti vastuvõtul kui ka tekstiloomes arvestada tähendust, mille loovad nii erinevad prosoodilised ja leksikaalsed vahendid, grammatilised konstruktsioonid kui ka sõnajärg.

Eeltoodud tasemekirjeldused loovad teoreetilise raamistiku õppijate oodatavale keelekasutusele, rõhutades, et kesktaseme lõpuks (B2) ja kõrgtasemel (C1) peaks sõnajärg olema saanud paindlikuks vahendiks tähendusvarjundite ning rõhkude edastamisel. Käesolev uurimus pakub võimalust välja selgitada, kuivõrd rakenduvad need ootused praktiliselt spontaanses suulises jutustuses ja kui sarnased või erinevad on need emakeelsete kõnelejate sõnajärje kasutusega võrreldes.

4.2. Uurimismeetod

Katsed viisin läbi Tartu Ülikoolis foneetikalaboris. Iga jutustamiskatse võttis aega umbes 30 minutit. Katsesessiooni algul selgitasin katseisikule katse eesmärgi ja protseduuri. Seejärel tutvustasin nõusolekuvormi, jagasin suulisi selgitusi ning andsin aega dokumendiga tutvumiseks ja sellele alla kirjutamiseks. Järgmiseks sai E2 katsealune taustaküsimustiku, millele vastas kirjalikult. Informant märkis sinna oma soo, vanuse, sünnikoha, keskkhariduse omandamise koha, keeletaseme, eesti keele õppimise aja ning oma eestikeelses keskkonnas ja venekeelses keskkonnas veedetud aja nädalas (lisa 1). Kogutud taustaandmed pakuvad võimalusi materjali edasi uurimiseks, selle töö raames neid andmeid käsitletud pole. Emakeelsed kõnelejad küsimustikku ei täitnud. Pärast küsimustiku täitmist istus katseisik

mikrofoni taha ning ülesandele häälestumiseks palusin tal jutustada ühe loo oma elust. Isiklikul kogemusel põhinevad narratiivid pakuvad samuti võimalust uurimuse edasiarendamiseks, käesolevas töös analüüsitakse vaid piltidel põhinevaid narratiive. Pärast loo jutustamist andsin katsealusele 19-osalise pildiseeria, mille põhjal ta samuti loo jutustas. Seejuures oli tal abiks leht töökäsu ja sõnaloendiga, kus olid kirjas loo seisukohast olulised sõnad (lisa 2). Pildiseeria on Raili Pooli idee järgi joonistanud Sandra Lääne, sel on kujutatud ühe poisi poes käimise seiklusi (vt lisa 3). Iga katseisiku mõlemad jutustused lindistasin eraldi failidena, kasutades programmi Audacity. Katse lindistused salvestasin Tartu Ülikooli OneDrive'i kausta.

Helifailid viisin teksti kujule Tallinna Tehnikaülikooli kõnetuvastusprogrammi Tekstiks (Olev & Alumäe 2024) abiga. Seejärel korrastasin ja täpsustasin transkriptsioone: eemaldasin suurtähed ja automaatselt lisatud kirjavahemärgid, muutsin teksti häälduslähedasemaks, märkisin ära pausid, üneemid, häälikuvenitused, häälekad sisse- ja väljahingamised ning naermised. Transkribeerimisel lähtusin Tiit Hennoste jt (2013) esitatud eestikeelsest transkriptsioonimärkide loendist, mis põhineb Gail Jeffersoni (2004) välja töötatud transkriptsioonisüsteemil.

Transkribeeritud tekstid sisestasin osalause kaupa Microsoft Excelisse ning märgendasin järgmiste tunnuste järgi: lause järjekorranumber, pildi number, lausetüüp narratiivi struktuuri järgi, lause põhitüüp lausestruktuuri järgi, lausetüüp lausetasandi järgi (pealause vs. kõrvallause), üldine sõnajärg (verbi laiend = X, sidend ja partikkel *siis* = Y), täpne sõnajärg (verbi laiendi tüüpi on täpsustatud: A, O või P), samuti verbi asend ja selle variandid ning subjekt-verb asend ja selle variandid. Täpsed tunnused koos väärtustega on esitatud lisa 3. Iga teksti juurde oli märgitud katseisikukood ja informandi keeletase. Analüüsisin ja kõrvutasin mustreid Exceli funktsiooni PivotTable abil. Peatükis 5 on esitatud saadud tulemused koos tabelite, näidete ja selgitustega.

5. Sõnajärg E1 ja E2 suulistes narratiivides

Selles peatükis esitan andmeanalüüsi tulemused. Esimeses alapeatükis tutvustan üldist sõnajärjemallide jaotust E1 ja E2-narratiivides, seda nii mallide kohta, kus verbi laiend on täpselt välja toodud, kui ka sellisel kujul, kus kõik järjestikused verbilaiendid on märgitud tähisega X. Mõlemal juhul on element *siis* tähistatud Y-ga. Teises alapeatükis vaatlen lähemalt subjekti ja verbi vastastikust asukohta ja eraldi ka verbi asukohta. Verbi asukohta uurin ka erinevate narratiivi struktuuriüksuste lõikes. Kolmas alapeatükk käsitleb sõnajärjetendentse lause põhitüübiti, neljandas alapeatükis uurin sõnajärje ja lausetasandi (pealause, kõrvallause ja selle tüübid) vahelisi seoseid. Viies alapeatükk pakub põgusat ülevaadet sõnajärjemallide jagunemisest keeletasemeti.

5.1. Üldised mallid

Tabelis 1 on esitatud kõige enam esinenud sõnajärjemallid mõlema rühma narratiivides (sagedus rühmiti $\geq 2,5\%$).

Tabel 1. Kõige sagedasemad sõnajärjemallid E1 ja E2 narratiivides.

E1			E2		
Sõnajärg	Sagedus	Osakaal	Sõnajärg	Sagedus	Osakaal
SVA	50	9,4%	SVA	120	13,2%
VA	44	8,2%	SVO	72	7,9%
VO	40	7,5%	SV	61	6,7%
SV	27	5,1%	AVS	52	5,7%
SVO	27	5,1%	SVP	45	4,9%
SVP	21	3,9%	VA	43	4,7%
AVS	19	3,6%	VO	43	4,7%
VOA	17	3,2%	SVOA	32	3,5%
SVAA	15	2,8%	SVAA	26	2,9%
V	15	2,8%	ASVA	25	2,7%
VAA	14	2,6%	YSVA	23	2,5%
Muude mallidega laused	245	45,9%	Muude mallidega laused	372	40,8%
Muid malle kokku	109		Muid malle kokku	104	
Lauseid kokku	534	100%	Lauseid kokku	912	100%
Erinevaid malle kokku	120		Erinevaid malle kokku	118	

E1-narratiivides on analüüsitud kokku 534 osalauset, mille seas esineb 120 erinevat sõnajärjemalli. Lisaks sagedasematele on E1-rühmas veel 109 erinevat malli, nende hulgas kokku 245 osalauset (45,9% kõigist osalausetest). E2-narratiivides on kokku 912 osalauset, erinevaid sõnajärjemalle on nende hulgas 118. Muid sõnajärjemalle oli 104 eri tüüpi, nende seas 472 osalauset (40,8%).

Mõlemas informantide rühmas on sagedasim sõnajärjemall SVA (E1 9,4% ja E2 13,2%, vastavalt näited 48 ja 49. E2-rühmas järgneb sellele SVO (7,9%, näide 50) ja SV (6,7%, näide 51), mis võib viidata suuremale põhisõnajärje eelistamisele õppijakeeles. E1-rühmas järgnesid SVA mallile VA (8,2%, näide 52) ja VO (7,5%, näide 53), mis E2-rühmas on veidi väiksema osakaaluga, mõlemad 4,7%.

(48) poiss läheb ise poodi tagasi (E1-21K8P)

(49) ja Muki jooksis (1.5) ee tema kõrval. (E2-11Z8M)

(50) ee väikevend ee hoidis seda koera rihmi (E2-55J4S)

(51) aga ta läks. (E2-67A3S)

(52) vaatas üle õla (E1-89L4P)

(53) arutavad lahti koera rihma (E1-84L7V)

Eelneva põhjal võib järeldada, et nii eesti põhisõnajärg on nii emakeelsete eesti keele kõnelejate kui ka eesti keelt teise keelena kõnelejate narratiivides sagedasim. Parema ülevaate saamiseks analüüsin sõnajärjemallide jaotust üldistatud kujul, kus verbi laiendid (O, A ja P) on tähistatud sümboliga X. Tabelis 2 on selliselt esitatud sagedasemad sõnajärjemallid (sagedus rühmiti > 2%).

Tabel 2. Üldistatud kujul sõnajärjemallid E1 ja E2 narratiivides.

E1			E2		
Sõnajärg	Sagedus	Osakaal	Sõnajärg	Sagedus	Osakaal
SVX	137	25,7%	SVX	314	34,4%
VX	127	23,8%	VX	123	13,5%
YSVX	34	6,4%	XVS	63	6,9%
SV	27	5,1%	SV	61	6,7%
XVS	19	3,6%	XSVX	59	6,5%
XVSX	18	3,4%	YSVX	55	6,0%
V	15	2,8%	XV	33	3,6%
XV	12	2,2%	XVX	25	2,7%
VS	11	2,1%	XSV	24	2,6%
Muude mallidega laused	135	25,3%	Muude mallidega laused	155	17,0%
Muid malle kokku	48		Muid malle kokku	38	
Lauseid kokku	534	100%	Lauseid kokku	912	100%

SVX, mida nii eesti kui ka vene keeles peetakse põhisõnajärjeks, on nii E1- kui ka E2-rühmas sagedasim, moodustades E1-kõnelejate narratiividest neljandiku (25,7%) ja E2 narratiividest kolmandiku (34,4%). VX-malliga lauseid on E1-rühmas ligikaudu sama palju kui SVX-lauseid (23,8%), E2-rühmas on selliste lausete osakaal 13,5%. Sageduselt kolmandale kohale paigutub E1-rühmas *siis*-alguline YSVX-mall (6,4%, näide 54), sellele järgneb SV (5,1%). E2-rühmas kuuluvad kõige sagedasemate mallide hulka veel XVS (6,9%, näide 55), SV (6,7%), XSVX (6,5%, näide 56), ja YSVX (6,0%, näide 57).

(54) ee siis ta võtab kaasa enda (.) ee truu koera muri. (E1-71V9N)

(55) ja (.) tema kõrval oli ka teine poiss=ee (E2-78V1V)

(56) ja pärast nad läksid koos koju lõbusalt. (E2-16V8F)

(57) siis nad juba otsustasid sisse tulla, (E2-26Q7N)

Tabelitest 1 ja 2 nähtub, et verbialgulised subjektita laused on E1-informantide narratiivides rohkem levinud kui E2-rühmas. Samuti kõneleb tabel 2 sellest, et E2-kõnelejad järgivad V2-printsiipi väiksema tõenäosusega kui E1-kõnelejad: V3-järgjega malle on E2-rühma 9 sagedasima malli seas 3 (XSVX, YSVX ja XSV), moodustades kokku tervelt 15,9% kõigist lausetest, samas kui E1-rühmas on vaid üks selline mall (YSVX), mille osakaal on

6,4%. Järgnevas alapeatükis analüüsin lähemalt verbi ja subjekti asendi tendentse, et selgitada otsejärje ja pöördjärje kasutust.

5.2. Sõnajärg verbi ja subjekti asendi järgi

Selles alapeatükis vaatlen esmalt verbi üldist asukohta lauses (tabel 3) ning seejärel liigun aluse ja öeldise vastastikuse asendi ning subjekti ellipsi analüüsi juurde (tabel 4). Sõnajärjemallide analüüsimisel on kasutatud tähistust, kus verbi positsiooni märkimisel (V1, V2 jne) tähendab indeks 0 (nt V1_0, V2_0), et lausest on subjekt välja jäetud. Tabelis 3 on 0-ga märgitud sellised laused, kus finitverb puudub täielikult.

Tabel 3. Sõnajärjemallid verbi sageduse järgi.

E1			E2			
Verbi asukoht	Sagedus	Osakaal	Sagedus	Osakaal	Sagedus kokku	Osakaal koguarvust
V2	228	42,7%	455	49,9%	683	47,2%
V1_0	148	27,7%	149	16,3%	297	20,5%
V3	77	14,4%	182	20,0%	259	17,9%
V2_0	19	3,6%	51	5,6%	70	4,8%
V1	24	4,5%	19	2,1%	43	3,0%
V4	14	2,6%	21	2,3%	35	2,4%
0	12	2,2%	17	1,9%	29	2,0%
V3_0	9	1,7%	17	1,9%	26	1,8%
V5	2	0,4%	0	0,0%	2	0,1%
V4_0	1	0,2%	1	0,1%	2	0,1%
Kokku	534	100%	912	100%	1446	100%

Andmestikust ilmneb, et mõlemas rühmas on kõige sagedasemaks verbi asukohaks teine positsioon (E1 42,7% ja E2 49,9%, näited 58 ja 59), mis on kooskõlas eesti keele üheks kõige olulisemaks sõnajärjeprintsipibiks peetud V2-tendentsiga (Lindström 2017: 551). Siiski esineb rühmade vahel olulisi erinevusi verbi paiknemises lause alguses. Emakeelsete kõnelejate rühmas on subjektita V1-laused märgatavalt sagedasemad (27,7%, näide 60) kui keeleõppijate rühmas (16,3%, näide 61). Viimased paigutavad finitverbi lauses kolmandale positsioonile sagedamini (20,0%, näide 62) kui E1-kõnelejad (14,4%). See toetab väidet, et keeleõppijad kipuvad V2-printsipist kõrvale kalduma (Grudkina 2002: 42; Metslang & Matsak 2010: 179; Špakovskaja 2016: 51).

(58) muri ei tahtnud kuulata muidugi (E1-89L4P)

(59) keegi on tal siin kaasas (E2-72F0G)

(60) ja aitab ta püsti? (E1-74L4Y)

(61) ta pead ee (.) nagu seista (.) aa õues ja (.) **kaitse tema jalgratta.** (E2-77N9Q)

(62) koer (.) uuesti (.) sai väga (.) rõõmus. (.) rõõmsaks (E2-36C3E)

Teisi sõnajärgemalle esines märksa harvem, need jäävad mõlemas rühmas alla 6%. Kõige väiksema osakaaluga olid V5 ja V4_0 mallid (vastavalt näited 63 ja 64), mis moodustasid koguhulgast vaid murdosa.

(63) ja siis \$\$ (.) ja siis tee peal nüüd ta leidis selle koera. (E1-90F1M)

(64) et tegelikult poodi koeraga ei tohi minna (E2-16V8F)

Siinkohal uurin ka, kus paikneb verb narratiivi eri osades. Tabelis 4 on esitatud verbi asend E1 ja E2 tekstides narratiivi lausetüübi järgi: sissejuhatus (sj), sündmusliin (sl), taustainfo (t) ja lõpetus (l), vt ka ptk 2.1 lk 15–16.

Tabel 4. Verbi asend narratiivi osades.

Verbi asend	E1					E2					Kokku
	sj	sl	t	meta	l	sj	sl	t	meta	l	
V2	33,3%	38,7%	60,4%	45,5%	37,5%	51,9%	46,8%	58,8%	60,0%	56,3%	47,2%
V1_0	20,0%	32,6%	11,5%	22,7%	12,5%	0,0%	20,2%	6,9%	6,7%	6,3%	20,5%
V3	20,0%	14,8%	12,5%	18,2%	0,0%	22,2%	20,6%	18,1%	15,6%	18,8%	17,9%
V2_0	6,7%	3,8%	2,1%	4,5%	0,0%	0,0%	5,0%	8,1%	11,1%	0,0%	4,8%
V1	13,3%	3,1%	8,3%	9,1%	0,0%	7,4%	1,7%	1,9%	4,4%	6,3%	3,0%
V4	0,0%	3,3%	1,0%	0,0%	0,0%	7,4%	2,9%	0,0%	0,0%	0,0%	2,4%
0	6,7%	1,0%	3,1%	0,0%	50,0%	7,4%	1,1%	3,1%	2,2%	12,5%	2,0%
V3_0	0,0%	2,0%	1,0%	0,0%	0,0%	3,7%	1,7%	3,1%	0,0%	0,0%	1,8%
V5	0,0%	0,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%
V4_0	0,0%	0,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%
Kokku	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Emakeelsete kõnelejate narratiivi sissejuhatavatest lausetest kolmandikus (33,3%) asetseb verb teisel kohal (näide 65), samas kui E2-rühmas on loo algusosa lausetest pooled (51,9%) V2-järgiga (näide 66). E1-rühmas tulevad esile ka subjektita verbialgulised laused (näide 67) ning V3-laused (mõlemad 20%), kusjuures V3 puhul võis verbi ees olla mõni pikem

lauseliige, nagu näites 68 määruse rollis lauselühend. Keeleõppijate narratiivide algusosas on verbi kolmas positsioon umbes sama sage (22,2%, näide 69). Subjekti sisaldavad verbialgulised laused on E1-rühmas suurema osakaaluga (13,3%) kui E2-rühmas (7,4%), kusjuures mõlemas rühmas oli üks olustikku kirjeldav lause (näide 70) ja üks tegelasekeskne muinasjututüüpi lause (näide 71).

(65) on suvi. ja miku (.) on=õ (.) võib=olla siis maal vanaema juures (.)

näiteks (E1-21K8P)

(66) **meie lugu (.) algab sellest et=ee (.) poiss (.) kes sõitab jalgrattaga** (1.5)

sellisel (1.0) suvel ajal (E2-56M3E)

(67) ää jah et ühel ilusal=ee suvepara- päeval (.) ää üks noor poiss umbes=ee

kümne=aastane, (.) **ee nimetame teda väikeseks tommiks**, (.) ee sõitis oma jalgrattaga: (.) poodi. (E1-71V9N)

(68) juku olles vanaema juures maal (1.0) ürit- mõtles üks päev poodi minna.

(E1-89L4P)

(69) suve: suve ajal (.) ää (1.0) mingi poiss=ee sõitis=ee ra- rattaga: (.) ee (.)

metsateel (.) ee poodisse. (E2-54J4D)

(70) ee oli: ilus (.) päikeseline hommik? (E2-11Z8M)

(71) ää elas üks=ee tore poiss=ee (E2-78V1V)

Subjektiga verbialgulisust esineb nii emakeelsete kõnelejate kui ka keeleõppijate narratiivides enim just loo alguses, nagu on leitud ka kirjalike narratiivide kohta (Špakovskaja 2016: 39–41), kuid mõningal määral on selliseid lauseid ka muudes narratiiviosades. Suure osa subjektiga V1-lausetest moodustavad jutustaja tõlgendust väljendavad *tundub-* ja *paistab-* laused (näide 72). Nii E2- kui ka E2-rühmas esineb siiski ka narratiivse inversiooniga lauseid (näited 70–76).

(72) ja tundub et ta kaitses (.) selle (.) maja (E2-26Q7N)

(73) nii (2.5) ostsid nad piima (.) saia (.) midagi veel pudelis. (E2-67A3S)

(74) nii (.) vara=hommikul (.) sõidab poiss oma rattaga poodi. (.) järsku näeb

(.) **seisab kalkun**. (E2-72F0G)

(75) ja ja suundusid siis=ee noorem ja vanem vend koos (.) ee lõpuks ometi

poodi (.) ee piima ostma. (E1-71V9N)

(76) ja tuli ka külla jussikese väike vend. (E1-28E5J)

Sündmusliini tegevuste kirjeldamisel eelistavad emakeelsed kõnelejad verbi teist positsiooni (38,7%, näide 77) ja subjektita V1-malli (32,6%, näide 78), esineb ka V3-järge

(14,8%), seda eelkõige lausetes, mis algavad väljendiga *siis* (näide 79). Õppijarühmas on V2-tendents tugevam (46,8%, näide 80) kui E1-rühmas ning selle kõrval tulevad küllaltki võrdselt esile V3 (20,6%, näide 81) ja V1_0 (20,2%, vt näide 82).

(77) ja ta viskab selle vee kalkunile selga, (E1-84L7V)

(78) tema läheb (1.0) väikse venna taga (1.0) ostab (.) piima (.) ja miskit veel (E1-74L4Y)

(79) ja siis=ee (.) naine aitas poisi püsti (E1-90F1M)

(80) ja müüja viskas aa vett aa kalkuni peale. (E2-68L4E)

(81) aga: (1.0) nüüd ta vaatab (E2-36C3E)

(82) võttis ämbri (.) ja: (.) viskas (1.0) tema peale vett (E2-46M7M)

Nii E1- kui ka E2-narratiivide taustainfot edastavatest lausetest üle poolte on V2-järgjega (E1 60,4% ja E2 58,8%, näide 83). E1-rühma metatase kommenteerivate ja küsimuste hulgast ligi pooled on V2-malliga (45,5%, näide 84 esimene osalause), neile järgnevad V1_0 (22,7%) ja V3 (18,2%, näide 84 teine osalause). E2-rühmas on metalausetest 60,0% V2-järgjega (näide 85), esineb ka V3-malli (15,6%, näide 86) ja subjektita V2-malli (11,1%, vt näide 85 teine osalause).

(83) sest ta ei teadnud mida teha selle kalkuniga (E2-67A3S)

(84) **ma=i saa aru** mis see on (E1-21K8P)

(85) kas siin on sõna, (.) kuidas on (.) kui (.) koeral on kaela (1.5) peal (E2-68L4E)

(86) (1.0) ääm (.) ja mis ta (.) mm (.) teeb (.) praegu? (E2-47W1N)

Võrdlemisi suur erinevus informantide rühmade vahel paistab välja narratiivi lõpuosast: E1-rühma lõpulausetest 50,0% on verbi ellipsiga (näide 87), ülejäänud laused on kas V2-järgjega (37,5%) või V1_0-järgjega (12,5%). E2-rühma lõpulausetes domineerib V2-järg (56,3%, näide 88), järgneb V3 (18,8%, näide 89) ning verbi ellipsiga laused (12,5%, näide 90).

(87) muril hea meel (.) jukul ja vennal samamoodi. (E1-89L4P)

(88) ja niisugune lugu et (.) meie poisid (.) ee (.) said=ee (.) poodi (.) minna. (E2-39P0M)

(89) ja (.) see lugu oli sellest et=ee (.) kuidas=ee (.) ee julge naine aitas=ee (1.0) poisile (E2-77N9Q)

(90) (.) vot selline lugu. (E2-77N9Q)

Verbi asukoha kõrval on vajalik uurida lähemalt ka subjekti ja finiitverbi vastastikust asendit, pakkumaks sissevaadet subjekti ellipsi ning aluse ja öeldisverbi inversiooni

kasutamisse õppijakeeles. Tabelis 5 on esitatud aluse ja öeldise vastastikuse asendi tendentsid, kusjuures välja on toodud ka sidend *siis* ning verbi laiend X, juhul kui need paiknevad aluse ja finiitverbi vahel.

Tabel 5. Sõnajärjemallid aluse ja öeldise vastastikuse asendi järgi.

Sõnajärg	E1		E2		Sagedus kokku	Osakaal koguarvust
	Sagedus	Osakaal	Sagedus	Osakaal		
SV	233	43,6%	536	58,8%	769	53,2%
V	177	33,1%	218	23,9%	395	27,3%
VS	68	12,7%	98	10,7%	166	11,5%
SXV	18	3,4%	28	3,1%	46	3,2%
VXS	17	3,2%	6	0,7%	23	1,6%
S	8	1,5%	9	1,0%	17	1,2%
0	4	0,7%	8	0,9%	12	0,8%
SYV	6	1,1%	6	0,7%	12	0,8%
VYS	2	0,4%	2	0,2%	4	0,3%
SYXV	0	0,0%	1	0,1%	1	0,1%
SXYV	1	0,2%	0	0,0%	1	0,1%
Kokku	534	100%	912	100%	1446	100%

Nii E1- kui ka E2- rühmades on narratiivides järg SV levinuim, kuid E2-rühmas on tendents suurem kui E1-rühmas (58,8% vs 43,6%, vt näited 77–81). Mõlemas grupis järgnevad SV-mallile subjekti ellipsiga laused (E1 33,1% ja E2 23,9%, vt näited 91 ja 92), kolmandale kohale paigutub VS ehk pöördjärg, kus subjekt ja verb asetsevad vahetult kõrvuti (E1 12,7%, E2 10,7%). Ootuspäraselt kasutavad nii emakeelsed kõnelejad kui ka keeleõppijad VS-järge sageli lausetes, mis algavad kohamäärusega (vt näited 93 ja 94).

(91) ja karjus appi=appi. (E1-93Y5M)

(92) et koos sõitsid tagasi koju. (E2-78V1V)

(93) ee=et kui (.) kui seal on sellised=ee (.) eem (.) hullud loomad ringi jooksmas seal poe ümber (E1-71V9N)

(94) ee po- po- poodi taga (.) ee po- poissi juba ootas=ee kalkun. (E2-54J4D)

Lauseid, kus on S ja V otsejärg, kuid kus nende vahel asetseb mõni verbilaiend (SXV), on gruppides osakaalu poolest ligikaudu sama palju (E1 3,4% ja E2 3,1%, näited 95 ja 96).

Samas sarnaseid pöördjärjega lauseid (VXS) on E1-rühmas rohkem (3,2%, näide 97) kui E2-rühmas (0,7%, näide 98).

(95) kus vanaema poodi pidas. (E1-28E5J)

(96) aga kalkunit seekord ei olnud. (2.0) poe juures. (E2-46M7M)

(97) kui (.) samal ajal ründab teda (1.0) kalkun, (E1-84L7V)

(98) siis ootab (1.0) seal neid (.) koer. (E2-14T8R)

Eelnevad andmed on üldistatud kujul esitatud tabelis 6 selliselt, et kokku on pandud kõik otsejärjega laused (SV) ja pöördjärjega laused (VS) olenemata sellest, kas nende vahel paikneb veel lauseliikmeid. Lisaks on näha subjektita lausete hulk (V), verbita lausete hulk (S) ning ka andmed lausete kohta, millest puudub nii verb kui ka subjekt (0).

Tabel 6. Subjekti ja finiiitverbi vastastikune asend üldistatult: otsejärg, pöördjärg ja subjektita laused.

Sõnajärg	E1		E2		Sagedus kokku	Osakaal koguarvust
	Sagedus	Osakaal	Sagedus	Osakaal		
SV	258	48,3%	571	62,6%	829	57,3%
V	177	33,1%	218	23,9%	395	27,3%
VS	87	16,3%	106	11,6%	193	13,3%
S	8	1,5%	9	1,0%	17	1,2%
0	4	0,7%	8	0,9%	12	0,8%
Kokku	534	100%	912	100%	1446	100%

Mõlemas rühmas on sagedasim mall SV-otsejärg, kuid E2-rühmas on otsejärje osakaal märgatavalt suurem (62,6%) kui emakeelsete kõnelejate seas (48,3%). Ka need tulemused räägivad keeleõppijate suurema V2-printsibist kõrvale kaldumisest, võttes arvesse, et pöördjärg on eesti keelt emakeelena kõnelejate tekstides suurema osakaaluga (16,3%) kui keeleõppijate tekstides (11,6%).

E1-rühmas on subjektita lauseid samuti rohkem, tervelt 33,1%, samas kui õppijate rühmas on selliste lausete osakaal tunduvalt väiksem (23,9%). Valdav osa sellistest lausetest on elliptilised laused: grammatiliselt oleks subjekti väljendamine loomulik, kuid see on jäetud lauses väljendamata (näited 99 ja 100). Analüüsitud tekstides on vähem selliseid lauseid, kus subjekti väljendamine pole võimalik või tavapärane, nt umbisikulised laused (näide 101), üldisikulised laused (näide 102), *da*-infiniitse öeldisverbiga laused (näide 103) või käsklaused (104).

- (99) nüüd=ee poiss=ee ei (1.0) mäletas et ta koeraga ei tohi (1.5) .hh hh. poodi minna (.) aa (3.0) ja (3.0) pani teda: (.) siis=ee (1.5) mm (2.5) kae- kaelariimi (.) ee (.) õuna=puu (.) se ja (1.5) jätas teda seal. (E2-54J4D)
- (100) ta läks suvel rattaga poodi. (1.0) sõitis poe juurde, (.) hakkas ratast puu (.) vastu (.) toetama (E1-93Y5M)
- (101) seal poes talle öeldi (.) et koer (.) poes eole lubatud. (E2-56M3E)
- (102) poiss juba teab (.) **et koeraga ei tohi (.) poodi minna** (E2-39P0M)
- (103) siis poiss juba suveks (.) sügiseks (.) sai teada (.) **kuidas keituda poes** (E2-16V8F)
- (104) palun mine välja (.) ja vii koer ära (.) poest. (E1-93Y5M)

Subjekti väljajätuga lausete suur osakaal narratiivis tuleneb suuresti sellest, et sageli kirjeldatakse ühe tegija tegevusi ajalises järgnevuses, nagu illustreerivad näited 99 ja 100. Sama referendi puhul väheneb vajadus seda järjestikes osalausetes eksplitsiitselt väljendada. See on seletatav kättesaadavuse teooria abil (ingl *accessibility theory*, vt Ariel 1988), mille kohaselt ei kõneosaliste töömälus esil (ingl *salient*) olevale referendile vajalik viidata liialt täpse viitamisvahendiga. Ometigi jätavad emakeelsed kõnelejad suulises narratiivis subjekti rohkem väljendamata kui keeleõppijad, kes eelistavad subjekti sagedamini eksplitsiitselt väljendada. Põhjus võib peituda vene emakeele mõjus, sest vene keel ei ole subjekti väljajātu osas nii paindlik kui eesti keel.

5.3. Sõnajärg lause põhitüübi järgi

Järgnevalt analüüsin sõnajarjetendentse lause põhitüübi järgi. Lähtun „Eesti keele süntaksi“ käsitlesest, mille kohaselt jagunevad laused struktuuri järgi normaallauseteks ja mittenormaallauseteks (Erelt 2017: 84-86). Viimaste hulka kuuluvad olemasolulause, kogejalause, omajalause ja tulemuslause, mis sageli algavad verbilaiendiga ning kus seetõttu esineb rohkem markeeritud sõnajärge kui normaallausetes (vt ptk 1.1). Lause struktuuritüüpide sagedused ja osakaalud narratiivides on esitatud tabelis 7.

Tabel 7. Lause põhitüüpide jagunemine analüüsitud narratiivides

	E1		E2		Sagedus kokku	Osakaal kokku
Lause põhitüüp	Sagedus	Osakaal	Sagedus	Osakaal		
Normaallause	503	94,2%	858	94,1%	1361	94,1%
Olemasolulause	17	3,2%	25	2,7%	42	2,9%
Kogejalause	9	1,7%	22	2,4%	31	2,1%
Omajalause	5	0,9%	7	0,8%	12	0,8%
Kokku	534	100%	912	100%	1445	100%

Analüüsitud osalaused jagunevad mõlemas informantide rühmas osakaalude poolest sarnaselt: normaallauseid moodustavad mõlemas grupis ligikaudu 94% (vt näited 102–104), neile järgnevad olemasolulauseid (E1 3,2% ja E2 2,7%, näide 105), kogejalauseid (E1 1,7% ja E2 2,4%, näited 106 ja 107) ning omajalauseid (ligikaudu 1%, näited 108 ja 109). Tulemuslauseid narratiivides ei esinenud.

(105) ja (.) aga (.) poodi juures oli (.) kalkun. (E2-39P0M)

(106) jussikesel oli oi=oi kui valus, (E1-28E5J)

(107) ja: (2.0) **tal oli hea meel et** (.) teda vabastati (E2-56M3E)

(108) tal oli ämber veega. (E2-39P0M)

(109) ee küll aga (.) oli tal endal kalkun (E1-71V9N)

Tabelis 8 on esitatud mõlema informandirühma 12 sagedasemat sõnajärge normaallausestes (sagedus rühmiti $\geq 2,0\%$). E1-rühmas on kokku 503 normaallausest. Harvem esinevate sõnajärjemallidega lauseid on 211 (41,9%), nende hulgas 103 erinevat malli. E2-rühmas on kokku 858 normaallausest, neist alla 2% osakaaluga mallidega lauseid on 291 (42,1%), nende seas on erinevaid sõnajärjemalle 100.

Tabel 8. Sagedasemate sõnajärjemallide jaotus normaallausetes

Normaallaused					
E1			E2		
Sõnajärg	Sagedus	Osakaal	Sõnajärg	Sagedus	Osakaal
SVA	49	9,7%	SVA	120	14,0%
VA	44	8,7%	SVO	70	8,2%
VO	39	7,8%	SV	61	7,1%
SV	27	5,4%	SVP	45	5,2%
SVO	27	5,4%	VA	43	5,0%
SVP	21	4,2%	VO	43	5,0%
VOA	17	3,4%	SVOA	32	3,7%
V	15	3,0%	ASVA	30	3,5%
SVAA	15	3,0%	SVAA	26	3,0%
VAA	14	2,8%	YSVA	23	2,7%
SVOA	13	2,6%	AVS	19	2,2%
YSVA	11	2,2%	V	17	2,0%
Muude mallidega laused	211	41,9%	Muude mallidega laused	291	42,1%
Muid malle kokku	103		Muid malle kokku	100	
Lauseid kokku	503	100%	Lauseid kokku	857	100%

Suure normaallausete ülekaalu tõttu on igati ootuspärane, et normaallausete sõnajärjemallide osakaalud sarnanevad üldiste sõnajärjemallide sagedusega (vt tabel 1). E1-rühma peamine erinevus normaallausete ja üldiste mallide vahel ilmneb AVS-mallis: kui üldjaotusest moodustab see 3,6%, kuuludes sagedasemate mallide sekka, siis normaallausete lõikes jääb AVS-lausede osakaal alla 2%. Ka E2-rühmas avaldub sarnane erinevus: üldjaotuses kuulub AVS 4 sagedasema malli hulka (5,7%), normaallausetest moodustab see vaid 2,2%. Muid märgatavaid erinevusi üldjaotusega võrreldes ei ilmne, erinevused E1- ja E2-rühma vahel on sarnased, nagu juba käsitletud peatükis 7.1.

Mittenormaallaused moodustavad kõigist analüüsitud tekstidest ligikaudu 6% (kokku 85 lauset), nendest 42 on olemasolulaused, mis reeglina algavad koha- või ajamäärusega. Tabelis 9 on esitatud sõnajärjemallide jaotus olemasolulausetes.

Tabel 9. Sõnajärgemallide jaotus olemasolulauses.

Olemasolulaused						
Sõnajärg	E1		E2		Sagedus kokku	Osakaal kogu arvust
	Sagedus	Osakaal	Sagedus	Osakaal		
AVS	7	41,2%	19	76,0%	26	61,9%
YAVS	0	0,0%	2	8,0%	2	4,8%
VS	2	11,8%	0	0,0%	2	4,8%
AVSA	1	5,9%	1	4,0%	2	4,8%
SAVA	0	0,0%	2	8,0%	2	4,8%
YVAS	1	5,9%	0	0,0%	1	2,4%
YAASVO	1	5,9%	0	0,0%	1	2,4%
AVAS	1	5,9%	0	0,0%	1	2,4%
AAVS	0	0,0%	1	4,0%	1	2,4%
ASV	1	5,9%	0	0,0%	1	2,4%
SVA	1	5,9%	0	0,0%	1	2,4%
ASVO	1	5,9%	0	0,0%	1	2,4%
VO	1	5,9%	0	0,0%	1	2,4%
Kokku	17	100%	25	100%	42	100%

AVS-järg on olemasolulausete hulgas sagedasim nii E1- kui ka E2-grupis (näited 110 ja 111), mis selgitab selle malli marginaalset osa normaallausetes. E2-tekstides on AVS-malli eelistus märksa suurem (76,0%) kui E1-rühmas (41,2%), kus esineb 2 VS-lauset ning veel 8 eri lausemalli (näited 112–114).

(110) aga väga jah ilmselt seal ei olnud ühtegi teist poodi et vaesed lapsed.

(E1-71V9N)

(111) ja ämbris=ee oli vett (E2-55J4S)

(112) aga tee peal (1.0) ta leidis ühe koera. [ASVO] (E1-90F1M)

(113) ja siis \$\$ (.) ja siis tee peal nüüd ta leidis selle koera. [YAASVO] (E1-90F1M)

(114) siis ilmus järsku (.) ee nurga tagant välja suur kalkun. [YVAS] (E1-71V9N)

Seevastu E2-rühmas on varieeruvus väiksem: lisaks AVS-mallile esineb vaid YAVS (näide 115), SAVA (näide 116), AVSA (näide 117) ja AAVS (näide 118). See on ootuspärane, sest nagu on näha ka tabelitest 1, 2 ja 8, varieerub emakeelsete kõneleijate sõnajärgemallide

kasutus rohkem kui keeleõppijate oma. Kõrgem grammatikapädevus ja laiem sõnavara võimaldab moodustada suuremal hulgal eri struktuuriga lauseid.

(115) ja siis=e (.) poest tuli välja (1.5) tema ema? (E2-98N3R)

(116) kalkunit kusjuures seekord ei ole seal. (E2-72F0G)

(117) aka (.) poo- poest tuli välja müüa (1.0) e suure ämbriga. (E2-11Z8M)

(118) aga järsku (2.0) maja taga (.) tuli (.) üks kalkun? (E2-11Z8M)

Tulenevalt omajalauseste marginaalsest hulgast andmestikus ning arvestades asjaolu, et omajalauseid ühtivad suures osas kogejalauseste struktuuriga – Erelt jt (1993: 14) on need esitanud ühe tüübina – analüüsin neid kaht lausetüüpi koos (tabel 10).

Tabel 10. Sõnajärjemallide jaotus kogeja- ja omajalausestes.

Kogeja-omajalauseid						
Sõnajärg	E1		E2		Sagedus kokku	Osakaal koguarvust
	Sagedus	Osakaal	Sagedus	Osakaal		
AVS	3	21,4%	14	48,3%	17	39,5%
OAV	0	0,0%	5	17,2%	5	11,6%
AVSA	2	14,3%	2	6,9%	4	9,3%
AVAS	2	14,3%	1	3,4%	3	7,0%
SVO	0	0,0%	2	6,9%	2	4,7%
AVP	1	7,1%	1	3,4%	2	4,7%
ASVPA	0	0,0%	1	3,4%	1	2,3%
AVO	0	0,0%	1	3,4%	1	2,3%
SVAAA	0	0,0%	1	3,4%	1	2,3%
VAO	1	7,1%	0	0,0%	1	2,3%
VS	0	0,0%	1	3,4%	1	2,3%
VAS	1	7,1%	0	0,0%	1	2,3%
AA	1	7,1%	0	0,0%	1	2,3%
YAVS	1	7,1%	0	0,0%	1	2,3%
AS	1	7,1%	0	0,0%	1	2,3%
ASV	1	7,1%	0	0,0%	1	2,3%
Kokku	14	100%	29	100%	43	100%

Omaja- ja kogejalauseid moodustavad narratiividest 3% (43 lauset). Mõlemas rühmas esineb kõige rohkem AVS-malli, kusjuures E2-rühmas on selle osakaal üle kahe korra suurem (48,3%) kui E1-rühmas (21,4%). E2-narratiivides on AVS-lausede hulgas mitu klassikalist

omajalauseid, millega öeldakse, mis kellelgi on. Sinna juurde saab haarata sarnase sõnajärgjega laused, kus subjektile järgneb määrus (näide 119). AVS-mallide hulgas on võrdlemisi palju kogejalauseid, kus kogeja on alalütlevas (näide 120) või alaleütlevas (näide 121) käändes. E1-tekstide AVS-alguliste lausete hulgas on üks adessiivse kogejaga kogejalause (näide 122), üks allatiivse kogejaga kogejalause (näide 123) ja kolm omajalauseid (näide 124).

(119) sest temal oli (.) ee see (.) aa oksa=puu (.) ee hambas. (E2-77N9Q)

(120) mm sellel kalkunil oli \$paha meel (E2-67A3S)

(121) **ja (.) mulle tundub et=ee** (.) see koer oli nagu sõber (.) aam (E2-47W1N)

(122) et=ee tal läks poes käimine suisa meelest (E1-71V9N)

(123) ja temale meeldis just rattaga sõita maal vanaema juures. (E1-28E5J)

(124) poe=müüja küsib oh (.) **sul on isa kaasas**. (E1-89L4P)

Huvitava uurimisobjektina tulevad esile mõningad sõnajärjemallid, kus on aluse ja öeldise otsejärg. Selliseid lauseid on kogeja-omajalauseid hulgas 5 – SVO (2), ASVPA (1), SVAAA (1) ja ASV (1) –, enamus neist E2-rühma tekstides. Kaks SVO-järgjega lauset pärinevad ühelt informandilt, kes asetab *meeldima*-konstruktsioonis klassikaliselt adessiivse või äärmiselt juhul allatiivse kogeja (nt *mulle (mul) meeldib*) grammatilise subjekti rolli ning stiimuli objekti rolli (näide 125).

(125) koer meeldis seda, (E2-36C3E)

ASVPA-malliga lauses rikutakse V2-printsipi, kusjuures tegemist on informandiga, kelle keeletase on hinnanguliselt B1+ (näide 126). Samas on B2+ tasemega informant moodustanud SVAAA-järgjega omajalause (näide 127), mis pole sugugi tavaline omajalause sõnajärg, ometigi mõjub igati loomulikuna E1-kõnelejale.

(126) ja: (.) ää poisil=ee (.) tuju oli nii hea (.) pärast seda. (E2-47W1N)

(127) keegi on tal siin kaasas (E2-72F0G)

Ainus otsejärgne lause E1-rühma kogeja-omajalauseid hulgas on ASV-malliga, kus *ei meeldinud* moodustab lause fookuse, kusjuures lisaks sõnajärjele kasutatakse selle esile tõstmiseks rõhumäärsõnade järjendit *absoluutselt muidugi* (näide 128).

(128) ee kalkunile see absoluutselt muidugi ei meeldinud, (E1-71V9N)

E2-rühmas on AVS-lausete järel sagedasim mall OAV (17,2%), mida E1-rühma tekstides ei esine üldse. Kõik 5 sellist lauset olid *mis*-kõrvallaused, kus räägiti sellest, mida poekülastajatel vaja oli (näited 129 ja 130). Sõnajärjemallide jaotus kõrvallausetüübiti on esitatud järgmises alapeatükis.

(129) ostab seda (.) mis tal oli vaja vist see mingi purk millegiga (E2-14T8R)

(130) ja (.) ostis (.) **mida tal oli vaja** (E2-46M7M)

5.4. Sõnajärg pealauses ja kõrvallauses

Lisaks lause struktuuritüübile analüüsin sõnajärgemalle pealauses (PL) ja kõrvallauses (KL), mille üldist jaotust kajastab tabel 11. Pealauses alla olen kokkuvõtlikult arvanud ka rinnastatud osalaused (vt näide 126) ja lihtlaused. Indeksid kõrvallause tähise KL järel näitavad, milline sidend alustab kõrvallauset, kusjuures KL_küs gruppi kuuluvad kõik küsisõnaga algavad kõrvallaused (*mis, kelle, kas* jne), mille hulgas on nii relatiivlauseid kui ka komplementlauseid. Selline jaotus on vajalik, kuna on leitud, et kõrvallause ja sidendi tüüp mõjutab osalause sõnajärge (Lindström 2004: 422; Metslang jt 2023: 790; vt ptk 1.1). Küsisõnaga algavate kõrvallausete sõnajärg käitub üldjoontes sarnaselt (Lindström 2017: 558), seega on otstarbekas neid ühe lausetüübina analüüsida. Ilma indeksita KL viitab lausetele, mis olid küll kõrvallause positsioonis, kuid kust puudus sidend. Kõik 4 sellist lauset pärinevad E2-tekstidest, need on *et*-i ellipsiga komplementlaused (näide 131).

(131) mulle tundub **see oli (2.0) see (.) poisi lemmik (1.0) koht.** (E2-98N3R)

Tabel 11. Pealauses ja eri tüüpi kõrvallausete jaotus analüüsitud narratiivides.

Lausetüüp	E1		E2		Sagedus kokku	Osakaal kogu arvust
	Sagedus	Osakaal	Sagedus	Osakaal		
PL	440	82,4%	726	79,6%	1166	80,6%
KL_et	46	8,6%	70	7,7%	116	8,0%
KL_küs	25	4,7%	49	5,4%	74	5,1%
KL_kui	9	1,7%	44	4,8%	53	3,7%
KL_sest	6	1,1%	14	1,5%	20	1,4%
KL_kuna	4	0,7%	4	0,4%	8	0,6%
KL_des	4	0,7%	0	0,0%	4	0,3%
KL	0	0,0%	4	0,4%	4	0,3%
KL_kuni	0	0,0%	1	0,1%	1	0,1%
Kokku	534	100%	912	100%	1446	100%

Tulemused kõnelevad küllaltki sarnasest jaotusest E1- ja E2-rühmas. Pealaused moodustavad kogu materjalist 80,6%, E1- ja E2-rühmas on nende osakaal vastavalt 82,4% ja 79,6%. Levinuim kõrvallausetüüp kogu materjalis on *et*-kõrvallause, mis moodustab E1- ja E2-rühmas vastavalt 8,6% ja 7,7%. Suur osa *et*-kõrvallausetest on komplementlaused (näide 132)

ning mõned esinevad adverbiaallausena, väljendades otstarvet (133) või põhjust, seda sageli korrelaatsidendiga *selleks et, seepärast et jms* (näide 134).

(132) kuid (.) poemüüja ütles **et ära siia tule (2.0) loomadega** (E2-46M7M)

(133) ja ta lihtsalt sõitis (.) aa tagasi koju? (.) **et=ee võtta koerad.** (E2-77N9Q)

(134) et tegelikult poodi koeraga ei tohi minna **sepärast et ta võib (.) midagi katki teha** või (.) aa hirmutada teist, (.) inimesi. (E2-16V8F)

Küsisõnaga algavad kõrvallauseid moodustavad E1-rühma tekstidest 4,7% ja E2 rühmas 5,4%. Nende hulgas on nii relatiivlauseid (näited 135 ja 136) kui ka komplementlauseid (näited 137 ja 138).

(135) voot (.) ja poiss (.) sõidab (.) tagasi (.) ilma: (.) ilma toiduta, (.) **mille jaoks ta tuli: (.) poesse.** (E2-36C3E)

(136) ja vanem vend (.) **keda siis siin suvel ründas kalkun** (E1-84L7V)

(137) siis poiss juba suveks (.) sügiseks (.) sai teada (.) **kuidas keituda poes** (E2-16V8F)

(138) ehk siis vanaema just oligi vaatamas ukse peal kas on kliente tulemas (E1-28E5J)

Sageduselt neljanda rühma moodustavad *kui*-kõrvallauseid, mille osakaal E1-rühmas on veidi väiksem (1,7%) kui E2-rühmas (4,8%), vt näited 139 ja 140. Ülejäänud kõrvallausetüüpide osakaal jäi mõlemas rühmas alla 2%.

(139) pisarad on silmis (1.5) **kui samal ajal väljub (.) või avaneb poe uks** ja poest väljub (1.0) naine (E1-84L7V)

(140) **kui (.) poiss (.) ee pani oma jalgratta (.) ää (1.0) puu kõrval?** (.) ta nägi (.) et=ee (.) see kalkun (.) jookseb (.) tema juurde. (E2-39P0M)

Vaatlen lähemalt pealause, *et*-kõrvallause, küsisõnaga algava kõrvallause ning *kui*-kõrvallause sõnajärjetendentse E1- ja E2-kõnelejate seas. Tabelis 12 on esitatud kõik pealause esinenud sõnajärjemallid, mille osakaal koguarvust on vähemalt 2% (kokku 14 malli mõlemas rühmas).

Tabel 12. Sagedasimad sõnajärjemallid pealauses.

Pealause					
E1			E2		
Sõnajärg	Sagedus	Osakaal	Sõnajärg	Sagedus	Osakaal
VA	40	9,1%	SVA	81	11,2%
VO	39	8,9%	SVO	59	8,1%
SVA	35	8,0%	AVS	45	6,2%
SV	23	5,2%	SV	44	6,1%
SVO	21	4,8%	VA	41	5,6%
SVP	17	3,9%	VO	35	4,8%
VOA	15	3,4%	SVP	34	4,7%
AVS	14	3,2%	ASVA	23	3,2%
VAA	13	3,0%	YSVA	21	2,9%
V	12	2,7%	SVOA	20	2,8%
YSVA	11	2,5%	SVAA	18	2,5%
SVAA	11	2,5%	VS	15	2,1%
SVOA	10	2,3%	YSVO	15	2,1%
VS	10	2,3%	V	15	2,1%
Muude mallidega laused	169	38,4%	Muude mallidega laused	260	35,8%
Muid malle kokku	91		Muid malle kokku	93	
Lauseid kokku	440	100%	Lauseid kokku	726	100%

Eesti keelt emakeelena kõnelejate narratiivides esineb pealauses kõige rohkem VA-järge (9,1%) ja VO-järge (8,9%), pea sama palju on SVA-järgega lauseid (8%). See tähendab, et subjektita laused on emakeelsete kõnelejate narratiivides ühed levinuimad. Keeleõppijate pealausete hulgas esineb aga enim SVA-järge (11,2%) ja SVO-järge (8,1%). Pöördjärjega AVS-mall on sageduselt kolmas (6,2%), umbes sama osakaaluga on SV-malliga laused. Kuna pealaused moodustavad valdava enamiku kogu tekstidest, ei ole sarnasus nende sõnajärjemallide ja üldiste mallide (tabel 1) vahel üllatav.

Järgmiseks analüüsin *et*-kõrvallauseste sõnajärjemalle sellisel kujul, kus kõik verbilaiendid on tähistatud sümboliga X hoolimata sellest, kas selle koha peal on üks või mitu moodustajat. Tabelis 13 on välja toodud mõlema informandirühma 5 sagedasimat malli.

Tabel 13. Sagedasimad sõnajärjemallid *et*-kõrvalausetes.

<i>et</i> -kõrvallauseid					
E1			E2		
Sõnajärg	Sagedus	Osakaal	Sõnajärg	Sagedus	Osakaal
SVX	16	34,8%	SVX	21	30,0%
SXV	5	10,9%	VX	12	17,1%
VX	5	10,9%	XV	10	14,3%
XV	4	8,7%	SV	6	8,6%
XVX	3	6,5%	XVX	5	7,1%
Muude mallidega laused	13	28,3%	Muude mallidega laused	16	22,9%
Muid malle kokku	11	1,0%	Muid malle kokku	10	
Lauseid kokku	46	100%	Lauseid kokku	70	100%

Et-kõrvallauseid on materjalis 116, neist 46 esinevad E1-narratiivides ja 70 E2-narratiivides. Mõlemas rühmas on *et*-kõrvallauseite hulgas enim põhisõnajärgiga lauseid (E1 34,8% ja E2 30,0%, näited 141 ja 142). E1-rühmas järgnevad sellele SXV ja VX (mõlemad 10,9%, vastavalt näited 143 ja 144), E2-rühmas aga VX (17,1%, näide 145) ja XV (14,3%, näide 146). Kui 5 sagedasema *et*-lause malli subjektita laused rühmiti kokku liita, näeme, et E1-rühmas on subjektita lausete osakaal 26,1%, E2-rühmas aga 38,5%. See tulemus on tähelepanuväärne, kuna üldandmestikus on E1-kõneleajatel subjektita lauseid rohkem kui E2-rühmal.

(141) \$ta andis märku **et\$ pood on kinni**. (E1-90F1M)

(142) miks? sellepärast et=ee (.) kalkun=ee arvab et (.) poiss tahab varastada: (.) õuna. (E2-47W1N)

(143) aga kalkunid ongi sellised kurjad, (.) **et kui sa tema eest minema ei saa**, (.) siis=ee kalkun võib sind hakata ründama. (E1-28E5J)

(144) eeldatavalt on võtnud ta koera kaasa selleks **et kaitsta ennast (2.5) kalkuni eest** (E1-84L7V)

(145) ja pärast seda (.) ää üks naine (.) ääm (.) välja poest ja (.) ääm (.) arvab **et on vaja (.) aidata: (.) ääm (1.5) ääm temal**. (E2-47W1N)

(146) ja: (2.0) tal oli hea meel et (.) **teda vabastati** (E2-56M3E)

On leitud, et kuigi teatud tüüpi *et*-lausetes seas esineb märgatav hulk verbilõpulis lauseid, varieerub öeldisverbi asukoht neis siiski võrdlemisi palju ning võib suulises keeles esineda pigem lause keskel, sarnanedes pealause sõnajärjele (Lindström 2007: 232; Metslang 2023: 790). Tabelis 14 on esitatud *et*-kõrvallausete sõnajärjetendentsid kitsamalt verbi asukohast lähtuvalt.

Tabel 14. Verbi asukoht *et*-kõrvallausetes.

<i>et</i> -kõrvallaused						
Sõnajärg	E1		E2		Sagedus kokku	Osakaal kogu arvust
	Sagedus	Osakaal	Sagedus	Osakaal		
V2	22	47,8%	32	45,7%	54	46,6%
V1_0	8	17,4%	14	20,0%	22	19,0%
V3	6	13,0%	7	10,0%	13	11,2%
V2_0	3	6,5%	9	12,9%	12	10,3%
V3_0	5	10,9%	6	8,6%	11	9,5%
V4_0	0	0,0%	1	1,4%	1	0,9%
V4	1	2,2%	0	0,0%	1	0,9%
V1	1	2,2%	0	0,0%	1	0,9%
0	0	0,0%	1	1,4%	1	0,9%
Kokku	46	100%	70	100%	116	100%

Analüüsitud narratiividest selgub, et nii E1- kui ka E2-rühmas moodustavad V2-järgjega laused *et*-kõrvallausetest ligi poole (vastavalt 47,8% ja 45,7%), mis on vähem, kui eesti keele spontaanse kõne korpusel põhjal läbi viidud uuring näitas (Lindström 2007: 232). Mõlemas rühmas on sageduselt teisel kohal subjektita verbialgulisel laused (E1 17,4% ja E2 20,0%, näited 144 ja 145). Väike rühmadevaheline erinevus ilmneb järgmiste sõnajärjemallide juures: E1-rühmas moodustavad V3-järgjega laused 13,0% (näide 143) ja subjektita V3-laused 10,9% (näide 147), E2-rühmas on aga sagedasemad subjektita V2-laused (12,9%, näide 146), millele järgnevad V3-laused (10,0%, näide 148). Selle tabeli põhjal saame ka täpsema ülevaate subjektita lausete osakaaludest: emakeelsete kõnelejate narratiivides on subjektita *et*-lauseid 34,8% kõigist *et*-lausetest, keeleõppijate narratiivides on selliseid lauseid 44,3%, s.o ligi 10% suurem osakaal. Materjali põhjal on raske hinnata, millest see tuleneda võib. Üldiselt käitub sõnajärg *et*-kõrvallausetes E1 ja E2-kõnelejate narratiivides võrdlemisi sarnaselt.

(147) kuid poemüüja (.) ütleb **et (.) loomaga poodi siseneda ei või.** (E1-84L7V)

(148) aga: (1.0) tundub et ka väljakul nad pidid midagi tegema õunapuuga
(E2-26Q7N)

Küsisõnaga algavad kõrvallaused on mõlemas rühmas sageduselt teine kõrvallauseliik.

Tabelis 15 on esitatud sõnajärjemallide jaotus seda tüüpi kõrvallausete hulgas.

Tabel 15. Sõnajärjemallid küsisõnaga algavates kõrvallausetes.

Küsisõnaga algavad kõrvallaused						
Sõnajärg	E1		E2		Kokku	Kokku
	Sagedus	Osakaal	Sagedus	Osakaal	Sagedus	Osakaal
SVX	12	48,0%	23	46,9%	35	47,3%
XSV	3	12,0%	10	20,4%	13	17,6%
XV	0	0,0%	7	14,3%	7	9,5%
XVS	4	16,0%	3	6,1%	7	9,5%
SV	2	8,0%	2	4,1%	4	5,4%
XVX	0	0,0%	2	4,1%	2	2,7%
XSVX	0	0,0%	2	4,1%	2	2,7%
XYVS	1	4,0%	0	0,0%	1	1,4%
XSXVYX	1	4,0%	0	0,0%	1	1,4%
VS	1	4,0%	0	0,0%	1	1,4%
XSXV	1	4,0%	0	0,0%	1	1,4%
Kokku	25	100%	49	100%	74	100%

Võrreldes *et*-kõrvallausete ja küsisõnaga algavate kõrvallausete hulgas rohkem põhisõnajärgiga lauseid: E1-rühmas 48,0% (näide 149) ja E2-rühmas 46,9% (näide 150). E1-rühma narratiivides on mitu XVS-järgiga lauset (16,0%) ja XSV-järgiga lauset (12,0%). E2-rühmas on seevastu verbi laiendiga algavad otsejärgiga laused sagedasemad (20,4%, näide 151), neile järgnevad subjektita XV-laused (14,3%, näide 152). Need tulemused võivad viidata keeleõppijate otsejärje eelistusele küsisõnaga algavates kõrvallausetes.

(149) ja siis järsku tuli sealt poest=ee välja üks naine (1.0) **kes nägi et see poiss nutab** ja (.) kalkun ründab teda (E1-90F1M)

(150) aga tuli üks paha poiss (.) **kes=ee (.) võttis=ee (.) koera rihmaga (.)** ja (1.5) pani: (.) puust kinni. (E2-78V1V)

(151) ja kuidas=ee (.) sa pead nagu (.) kä- käituma (E2-77N9Q)

(152) nad=ää ostsid=e mingi (1.0) ee piim (.) piima ja (.) midagi veel? (.) **mis=ee neid=ee oli vaja.** (E2-55J4S)

Viimaks vaatan lähemalt sõnajärjetendentse *kui*-kõrvallausestes (tabel 16). Nende lausete hulgas on valdavalt ajalauseid (näited 153–154), sekka mõni üksik tingimuslause (näide 155).

Tabel 16. Sõnajärjemallid *kui*-kõrvallausestes.

<i>kui</i> -kõrvallauseid					
Sõnajärg	E1		Sõnajärg	E2	
	Sagedus	Osakaal		Sagedus	Osakaal
SXV	2	22,2%	SVX	29	65,9%
XSVX	1	11,1%	SV	6	13,6%
XVXS	1	11,1%	YSVX	2	4,5%
XVS	1	11,1%	XS	1	2,3%
XVSX	1	11,1%	VSX	1	2,3%
SXVX	1	11,1%	XVX	1	2,3%
SVX	1	11,1%	XVY	1	2,3%
V	1	11,1%	SXV	1	2,3%
			VYS	1	2,3%
			VX	1	2,3%
Kokku	9	100%	Kokku	44	100%

Kui-kõrvallauseid on E1-rühma tekstides kokku vaid 9, need jagunevad 8 erineva sõnajärjemalli vahel. Tabelis 16 on näha ka ainuke mall – SXV – mis esineb kahes lauses (näide 153). E2-rühmas on selliseid *kui*-lauseid kokku 44, s.o 5 korda rohkem kui E1-rühmas (seejuures E2-lauseste koguarv on vähem kui 2 korda suurem E1-lauseste arvust). Nende hulgast üle poole moodustavad SVX-järgiga lauseid (65,9%, näide 154), järgneb SV-järg (13,6%, näide 155).

(153) **jõu- (.) kui ta poe ette jõudis** siis pani isa koera puu külge. (E1-93Y5M)

(154) **kui ta on (.) oma ostude ä- ära teinud, (.)** siis (1.0) sõitsid nad (.) sõitis ta (.) jalgrattaga (.) koju (E2-11Z8M)

(155) ee (.) **kui ma näen** ta läks=ee (.) ee kottiga (E2-55J4S)

Varasemalt on leitud, et *kui*-kõrvallausestes paikneb verb sageli lause lõpus (Lindström 2007: 232–233). Siinsete andmete põhjal eelistavad E2-kõnelejad sellistes lausetes V2-järge, E1-rühmas esineb V2-järgiga üsna võrdselt ka muid malle. Kahjuks on *kui*-lauseste osakaal

andmestikus üldistuste tegemiseks liiga väike, küll aga annab see statistika aluse seda lausetüüpi nii emakeelsete kui ka teise keelena kõnelejate keelekasutuses lähemalt uurida.

5.5. Sõnajärg keeletasemeti

Kuna siinse uurimistöö valimisse jõudis kokku nelja erineva keeletasemega informante, tuleb vaatluse alla ka sõnajärjemallide esinemus keeletasemete lõikes. Tabelites 17–20 on esitatud iga keeletaseme narratiivide 5 sagedasemat sõnajärjemalli ühes kokkuvõtliku infoga muudest sõnajärjemallidest.

Tabel 17. Sõnajärjemallide varieeruvus B1+ taseme narratiivides.

B1+		
Sõnajärg	Sagedus	Osakaal
SVA	8	8,2%
AVS	7	7,2%
SVO	6	6,2%
SV	5	5,2%
ASVA	5	5,2%
Sagedasemaid kokku	31	32,0%
Muude mallidega lauseid kokku	66	68,0%
Kokku	77	100%
Erinevaid malle kokku	41	

Tabel 18. Sõnajärjemallide varieeruvus B2- taseme narratiivides.

B2		
Sõnajärg	Sagedus	Osakaal
SVA	80	14,5%
SVO	42	7,6%
SVP	35	6,4%
AVS	35	6,4%
SV	33	6,0%
Sagedasemaid kokku	225	40,9%
Muude mallidega lauseid kokku	325	59,1%
Kokku	550	100%
Erinevaid malle kokku	93	

Tabel 19. Sõnajärjemallide varieeruvus B2+ taseme narratiivides.

B2+		
Sõnajärg	Sagedus	Osakaal
SVA	14	11,1%
SVO	12	9,5%
SV	9	7,1%
VA	9	7,1%
VO	7	5,6%
Sagedasemaid kokku	51	40,5%
Muude mallidega lauseid kokku	75	59,5%
Kokku	126	100%
Erinevaid malle kokku	47	

Tabel 20. Sõnajärjemallide varieeruvus C1- taseme narratiivides.

C1		
Sõnajärg	Sagedus	Osakaal
SVA	13	9,4%
SVO	13	9,4%
SV	12	8,6%
VA	9	6,5%
VO	9	6,5%
Sagedasemaid kokku	56	40,3%
Muude mallidega lauseid kokku	83	59,7%
Kokku	139	100%
Erinevaid malle kokku	44	

Tabeleid kõrvutades on selge, et SVA on kõikide keeletasemete tekstides levinuim mall. On üllatav, et B1+ tekstide sageduselt teine sõnajärjemall on AVS, st pöördjärjega määrusega algav lause. Seda malli on võrdlemisi palju ka B2-taseme jutustustes. Nende andmete põhjal võiks järeldada, et pöördjärg ei ole kesktasemel keeleõppijale sugugi mitte vastuvõetamatu. Siiski tasub silmas pidada AVS-järje väikest osakaalu lausete koguarvust nii B1+ kui ka B2-tasemel, mis võib kõneleda pöördjärje samm-sammulisest omaksvõtmisest vene emakeelega eesti keele õppijate seas.

B1+ taseme sõnajärjemallides on nende andmete põhjal varieeruvus mõnevõrra suurem kui teistel tasemetel: B1+ taseme 5 sagedasema malliga laused moodustavad vaid 32,0% kõikidest lausetest, samas kui B2-tasemel on see arv 40,9%, B2+ 40,5% ja C1-tasemel 40,3%. Seda võib seletada vahekeele ebastabiilsuse ja süsteemitusega: B1-tasemel ei pruugi keeleõppija veel järjekindlalt lausestruktuurist kinni pidada, vaid veel n-ö katsetab erinevaid variante (Ortega 2013: 141–142).

Sagedasematest sõnajärjemallidest välja jäävate mallide hulgas leidub seaduspärasusi ja huvitavaid nähtuseid. Siinne narratiivide analüüs toetab Kaivapalu (2010: 111-115) uurimuse tulemust, mille kohaselt vene emakeelega eesti keele kõnelejate jaoks on XSVX ja SXVX-mallid loomulikumad kui eesti emakeelega kõnelejate jaoks: XSVX-malli moodustab

E2-rühma tekstidest 6,5% (näide 156), E1-rühmas on selle malli osakaal aga 1,9% (näide 157). Samas XVSX-järg, mida Kaivapalu (2010: 111-115) uuringus tajusid emakeelsed kõnelejad ühe kõige loomulikuma mallina ning mida siinses töös leidis emakeelsete kõnelejade narratiivides 3,4% juhtudest (näide 158), on E2-kõnelejade tekstides veel harvem nähtus, moodustades vaid 0,7% lausetest (näide 159). Seejuures on tähelepanuväärne, et XSVX-järge leidub kõigi keeletasemete narratiivides, XVSX-järg esineb aga ainult B2, B2+ ja C1-tekstides. Seega on see üks võimalik indikaator, mis annab aimu keeleõppija süntaksi lähenemisest emakeelse kõneleja tasemele. Selle oletuse kinnitamiseks on aga tarvis täiendavaid uurimistöid.

(156) ee (4.0) nüüd=ee (1.5) po- poiss=ee (.) ei tahtnud enam=e üksinda:

minna: poodisse (E2-54J4D)

(157) seekord ta läheb ilmselt oma väikese vennaga (E1-74L4Y)

(158) aga erinevalt sellest kurjast kalkunist on tema ilmselgelt leebe ja leplik loom. (E1-71V9N)

(159) ja (.) temaga jooksis üks koer (.) poe kõrval

Kokkuvõte

Selle magistritöö fookuses on eesti keele kui teise keele (E2) õppijate suuliste narratiivide sõnajärg. Eesti keele oskuse edendamine ja õppijakeele süntaktiliste aspektide kirjeldamine on muutunud eriti aktuaalseks üleminekul eestikeelsele õppele, mis esitab kõrgeid nõudmisi nii õppijate kui ka õpetajate suulisele väljendusoskusele. Kuigi eesti õppijakeelt on uuritud võrdlemisi laialdaselt, on senised uurimused keskendunud valdavalt kirjalikule keelekasutusele. Suuline keel käitub oma spontaansuse ja lineaarsuse tõttu aga kirjalikust keelest erinevalt, mistõttu on suuliste tekstide süntaktiline analüüs tarvilik lünkade täitmiseks eesti keele tasemete kirjeldustes.

Töö peamine eesmärk oli välja selgitada, millised on vene emakeelega eesti keelt teise keelena kõnelejate suulise narratiivi sõnajärjemallid. Otsisin vastuseid küsimustele, kas ja kuidas erineb eesti keele õppija suulise narratiivi sõnajärg eesti keelt emakeelena kõneleja sõnajärjest ning mil määral järgivad teise keele omandajad suulises kõnes eesti keelele omast V2-printsipi. Andmeid kogusin jutustamiskatse käigus, milles osales 17 eesti keelt teise keelena kõnelejat keeleoskustasemetega B1+ kuni C1 ning võrdlusrühmana 8 eesti emakeelega (E1) informanti. Katse põhiosana jutustas katseisik etteantud 19-osalise pildiseeria põhjal loo (vt lisa 3). Jutustuste helisalvestised transkribeerisin Tallinna Tehnikaülikooli kõnetuvastusprogrammi Tekstiks (Olev & Alumäe 2024) abil, automaatselt loodud transkriptsioone korrigeerisin käsitsi.

Põhiosa andmeanalüüsist moodustas sõnajärje määramine ja kvantitatiivsete kokkuvõtete tegemine. Kõik tekstid jaotasin osalauseteks ja märgendasin süntaktiliselt 11 erineva tunnuse järgi: lause järjekorranumber, narratiivi struktuuriosa, lause põhitüüp, lausetüüp lausetasandi järgi (pealause, kõrvallause ja selle tüübid), sõnajärjemall ja selle erinevad variandid (lisa 4). Analüüsisin tunnustevahelisi suhteid kahe informandirühma, E1 ja E2 lõikes.

Analüüsis selgus, et nii eesti kui ka vene keele põhisõnajärg SVX (subjekt-verb-verbi laiend) on kõige sagedasem lausemall mõlema rühma suulises kõnes, moodustades 25,7% emakeelsete kõnelejate ja 34,4% keeleõppijate lausetest. Siiski ilmnes, et E2-rühma kõnelejad kasutavad subjekti ja verbi otsejärge märksa rohkem, nende tekstides oli otsejärje osakaal 62,6%, E1-rühmas aga 48,3%. Sellest võib järeldada, et kesk- ja kõrgtasemel keeleõppijad ei rakenda oma keelekasutuses V2-printsipi ning sellega seotud aluse ja öeldise inversiooni nii palju kui emakeelsed kõnelejad. Erinevus avaldus ka E1- ja E2-kõnelejate verbiga algavate

subjektita lausete kasutuses: kui emakeelsete kõnelejate tekstis moodustasid grammatilise subjektita laused 33,1%, siis keeleõppijate seas oli neid 23,9%. Ilmselt on siin oma roll õppija emakeelel, kus subjekti eelistatakse paigutada verbi ette ning selle eksplitsiitne väljendamine lauses on tavapärasem kui eesti keeles.

Öeldisverbi asukoha analüüs kinnitas, et mõlemas rühmas on verb kõige sagedamini lauses teisel kohal (E1 42,7% ja E2 49,0%), seda ka mõlema informandirühma narratiivide kõigis struktuuriosades (sissejuhatuses, sündmusliinis, taustalauses ja metatasandi lauses ning lõpetuses). Erinevused ilmnesid aga V1- ja V3-mallide jaotuses. Emakeelsed kõnelejad kasutasid subjektita V1-lauseid sagedamini (27,7%) kui õppijad (16,3%), keeleõppijate rühmas oli aga suurem verbi kolmanda positsiooni osakaal (E2 20,7% vs. E1 14,4%). Seejuures oli verbialguliste subjektiga lausete, st narratiivse inversiooniga lausete osakaal suurim E1-rühma sissejuhatavates lauses, kuid ka E2-rühmas esines seda tüüpi lauseid. V3-järje suur osakaal viitab tõenäoliselt sellele, et kui õppija alustab lauset verbi laiendiga, ei vii ta subjekti verbijärgsesse positsiooni, nagu on V2-printsipiist tulenevalt eesti keeles tavapärane. See on samuti seletatav emakeele mõjuna: vene keele sõnajärg käitub stilistilise markeerituse poolest kohati teistmoodi kui eesti keel ning ei nõua alati verbi teisel kohal paiknemist seal, kus see eesti keeles loomulik on (Külmoja, Vaigla & Soll 2003: 109)

E2-kõnelejad eelistasid eesti mittenormaallausetele omast AVS-järge nii olemasolu- kui ka omaja- ja kogejalauses märgatavalt rohkem kui E1-kõnelejad: olemasolulauses vastavalt 76,0% vs. 41,2%, kogeja-omajalauses 48,3% vs. 21,4%, samas oli E1-rühma mittenormaallausete hulgas rohkem erinevaid sõnajärgemalle. Seega on E2-kõnelejate mittenormaallausete sõnajärg oluliselt vähem varieeruv kui emakeelsete kõnelejate sõnajärg.

Keeleõppijate ja emakeelsete kõnelejate kõrvallausete struktuurid on üldjoontes sarnased. *Et*-kõrvallausetest moodustavad põhijärgjega laused mõlemas rühmas umbes kolmandiku (E1 34,8% ja E2 30,0%), mis on vähem, kui varasemas uuringus leitud (Lindström 2007: 232). Huvitava fenomenina ilmnes, et keeleõppijad kasutavad subjektita *et*-lauseid sagedamini (44,3%) kui emakeelsed kõnelejad (34,8%). Selle tagamaa väljaselgitamiseks tuleks selliseid lauseid analüüsida põhjalikumalt suuremas valimis. Küsisõnaga algavatest kõrvallausetest olid E2-rühmas XSV-järgjega laused mõnevõrra suurema osakaaluga (20,4%) kui E1-rühmas (14,3%). Selle põhjal võib oletada, et keeleõppijad kipuvad küsisõnaga algavates kõrvallausetes eelistama otsejärge. Kuigi varasemast on teada, et *kui*-kõrvallaused on sageli verbilõpulised (Lindström 2007: 232-233), siis käesoleva uurimuse kohaselt kasutavad

E2-kõnelejad sellistes lausetes enim V2-järge, E1-rühmas varieerub erinevate mallide kasutus rohkem. Ka seda lausetüüpi tuleks eesti suulises (õppija)keeles lähemalt uurida.

Keeleoskustasemete võrdlus (B1+, B2, B2+, C1) tõi esile vahekeelele omase ebakindluse. Kuigi põhisõnajärje alla kuuluv SVA-mall oli kõigil tasemetel sagedasim, ilmnes madalaimal analüüsitud tasemel (B1+) suurim süntaktiline varieeruvus: viis sagedasemat lausemustrit moodustasid vaid 32,0% kõigist lausetest. Kõrgematel tasemetel jäi viie sagedasema malli osakaal 40% ringi. Tõenäoliselt tuleneb see asjaolust, et madalamal kesktasemel on õppija süntaktiline süsteem veel ebastabiilne ning katsetatakse eri variantidega. Keeleoskuse arenedes õppija vahekeel stabiliseerub ja muutub kindlamaks, liikudes suurelt varieeruvuselt põhistruktuuride süsteemse kasutamise suunas (Ortega 2013: 141–142).

Siinne magistritöö pakub vajalikku sissevaadet suulise õppijakeele sõnajärjetendentsidesse ning loob lähtepunkti selle keelevariandi edasiseks uurimiseks. Nende tulemuste pinnalt tasuks analüüsida suulise õppijakeele sõnajärge eri lausetüüpides tasemete lõikes ning kõrvutada suulist materjali kirjaliku narratiiviga. Selles uurimuses on käsitletud pildiseerial põhinevat, st vahendatud narratiivi, küll aga vajaks põhjalikumat käsitlust just õppijate isiklikud jutustused, sest need on oma olemuselt vahendatud lugudest erinevad (Labov & Waletzky 1967: 34). Kokkuvõttes loob see magistritöö vundamendi, millest lähtuvalt saab suulise keele sõnajärge teise keele omandamisel edaspidi laiemalt uurida.

Kirjandus

- Ariel, Mira. 1988. Referring and accessibility. *Journal of Linguistics* 24(1). 65–87.
- Brun, Dina. 2001. Information Structure and the Status of NP in Russian. *ZAS Papers in Linguistics* 23. 39–57.
- Erelt, Mati. 2017. Sissejuhatus süntaksisse. Mati Erelt & Helle Metslang (toim), *Eesti keele süntaks*. (Eesti keele varamu 3.), 53–89. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus,
- Erelt, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare. 1993. *Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: kiri*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- Euroopa Nõukogu. 2007. *Euroopa keeleõppe raamdokument: õppimine, õpetamine ja hindamine*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.
- Euroopa Nõukogu. 2023. *Euroopa keeleõppe raamdokument: õppimine, õpetamine, hindamine*. Sõsarväljaanne. Tallinn: Haridus- ja Teadusministeerium.
- Grudkina, Julia. 2002. *Eesti keele sõnajärg vene emakeelega õpilaste kirjalikes töodes*. Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele võõrkeelena osakonnas.
- Hausenberg, Anu-Reet, Marju Ilves, Annekatrin Kaivapalu, Krista Kerge, Katrin Kern, Mare Kitsnik, Ingrid Krall, Karin Rummo, Tiina Rüütmaa. 2008. *Iseseisev keelekasutaja. B1- ja B2-taseme eesti keele oskus*. Tallinn: REKK, Atlex.
- Hennoste, Tiit & Triin Vihalemm. 1999. Võõrkeele suhtlusstrateegiad. *Akadeemia* 8. 1571–1607.
- Hennoste, Tiit, Andriela Rääbis & Kirsi Laanesoo. 2013. Küsimused eestikeelses infodialoogis II: küsimused ja tegevused. *Keel ja Kirjandus* 1. 7–28.
- Jefferson, Gail. 2004. Glossary of transcript symbols with an introduction. *Pragmatics and Beyond New Series*, 125, 13–34.
- Kaivapalu, Annekatrin. 2010. Mõnede eesti sõnajärjemallide psühholingvistilisest reaalsusest. *Eesti rakenduslingvistika ühingu aastaraamat* 6(2010). 103–120.
- Kallestinova, Elena Dmitrievna. 2007. *Aspects of word order in Russian*. University of Iowa. Doktoritöö

Kerge, Krista. 2008. *Vilunud keelekasutaja. C1-taseme eesti keele oskus*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Kikerpill, Tiina & Raili Pool. 2003. Muutused eesti keelt teise keelena kõnelejate suhtlusstrateegiate kasutuses ühe aasta jooksul. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 13. 50–60.

Kiss, Katalin É. 1998. Identificational Focus versus Informational Focus. *Language* 74(2). 245–273.

Külmoja, Irina, Eda Vaigla & Maie Soll. 2003. *Краткий справочник по контрастивной грамматике эстонского и русского*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Lambrecht, Knud. 1994. Information Structure and Sentence Form: Topic, Focus and the Mental Representations of Discourse Referents. *Language* 75(3). 567–582

Hennoste, Tiit. 2000. Sissejuhatus suulisesse eesti keelde I. Taust ja uurimisobjekt. *Akadeemia* 5. 1117–1150.

Hennoste, Tiit. 2017. Üldlaiend, kiil, irdelemendid. Mati Erelt & Helle Metslang (toim), *Eesti keele süntaks* (Eesti keele varamu III), 481–502. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Labov, William & Joshua Waletzky. 1967. Narrative Analysis. Oral Versions of Personal Experience. *Essays on the Verbal and Visual Arts*. 12—44. London

Labov, William. 1972. The Transformation of Experience in Narrative Syntax. *Language in the Inner City. Studies in Black English Vernacular*. 354–397. Philadelphia.

Lindström, Liina. 1999. *Sõnajärg eesti narratiivides*. Tartu Ülikool, eesti keele õppetool. Magistritöö.

Lindström, Liina. 2000. Narratiiv ja selle sõnajärg. *Keel ja Kirjandus* 3. 190–200.

Lindström, Liina & Piret Toomet. 2000. Eesti suuliste narratiivide keelelisi erijooni. Tiit Hennoste (toim). *Eesti keele allkeeled*, 174–203. (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 16). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Lindström, Liina 2004. Verbi asend eesti kõrvallauses. Relatiivlaused. *Keel ja Kirjandus* 6. 414–429.

Lindström, Liina. 2005. *Finiitverbi asend lauses: sõnajärg ja seda mõjutavad tegurid suulises eesti keeles*. Tartu: Ülikooli Kirjastus. (Dissertationes philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 16.).

- Lindström, Liina 2007. Verb-final clauses in spoken Estonian. *Uralisztikai tanulmányok. Budapest, 2004. április 4-7: Eötvös Loránd University*. lk 227–247.
- Lindström, Liina, Mervi Kalmus, Anneliis Klaus, Liisi Bakhoff & Karl Pajusalu. 2009. Ainsuse 1. isikule viitamine eesti murretes. *Emakeele Seltsi aastaraamat* 54. 159–185.
- Lindström, Liina. 2017. Lause infostruktuur ja sõnajärg. Mati Ereht & Helle Metslang (toim), *Eesti keele süntaks* (Eesti keele varamu III), 537–565. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Metslang, Helle, Mati Ereht, Külli Habicht, Tiit, Hennoste, Reet, Kasik, Pire, Teras, Annika, Viht, Eva Liina, Asu, Liina, Lindström, Pärtel Lippus, Renate Pajusalu, Helen Plado, Andriela Rääbis, Ann Veismann. 2023. *Eesti grammatika*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Olev, Aivo & Tanel Alumäe. 2024. Open source platform for Estonian speech transcription. *Language Resources and Evaluation*. 1–18. DOI: 10.1007/s10579-024-09777-1.
- Ortega, Lourdes. 2013. *Understanding Second Language Acquisition*. London: Routledge.
- Pastuhhova, Olga. 2005. Interferentsivead vene üliõpilaste suulise ja kirjaliku eesti keele süntaksis. Raili Pool (toim). *Teine keel: uurimusi eesti keele kui teise keele omandamisest*. 75–110. (Tartu Ülikooli eesti keele (võõrkeelena) õppetooli toimetised 5). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- Pool, Raili & Elle Vaimann. 2005. Vead kõrgtasemel eesti keele kõnelejate kirjalikus keelekasutuses. *Eesti rakenduslingvistika ühingu aastaraamat* 1(2004). 115–137.
- Pool, Raili & Elle Vaimann. 2006. Kivinemisnähtusi vene üliõpilaste kirjalikus eesti keeles. *Eesti rakenduslingvistika ühingu aastaraamat* 2(2006). 203–218.
- Pool, Raili. 2007. Keeleõppijate vältimisstrateegiatest eesti keele täis- ja osasihitise näitel. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat* 3. 235–252.
- Pool, Raili. 2012. Täenduslääbirääkimised ja vestlust toetavad strateegiad algajate eesti keele õppijate ja emakeelekõnelejate interaktsioonis. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 22. 259–284.
- Pool, Raili. 2020. *Eesti keele kui teise keele infokogu*.
- Pool, Raili. 2024. Muutused eesti keele õppijate ja emakeelekõnelejate interaktsioonis ühe aasta jooksul. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 34. 150–183.
- Rahvaloendus 2021. <https://rahvaloendus.ee/et/tulemused>

Rodionova, Elena V. 2001. *Word order and information structure in Russian syntax*. Põhja-Dakota Ülikool. Magistritöö.

Špakovskaja, Ksenija. 2016. *Sõnajärg vene ja eesti emakeelega üliõpilaste kirjalikes narratiivides*. Tartu Ülikool, eesti ja üldkeeleteaduse instituut. Magistritöö.

Zybatow, Gerhild & Grit Mehlhorn. 2000. Experimental Evidence for Focus Structure in Russian. T. H. King & I. A. Sekerina, *Formal Approaches to Slavic Linguistics*, 8, 414–434. Ann Arbor: Michigan Slavic Publications.

Tael, Kaja. 1988. *Sõnajärjemallid eesti keeles (võrrelduna soome keelega)*. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Preprint KKI-56.

Uurimused. s. a. Sõnaveeb. Eesti Keele Instituut. <https://sonaveeb.ee/teacher-tools/#/educational-material#item-opetajale-uurimused>. Vaadatud 25.04.2026.

Vihman, Virve-Anneli, George Walkden 2021. Verb-second in spoken and written Estonian. *Glossa: a journal of general linguistics* 6(1). 1–23.

Word order in spoken narratives by Russian-speaking learners of Estonian. Summary

The proficiency of Estonian as a second language has become increasingly significant in recent years due to societal integration and shifting educational requirements. While learner language has been extensively studied through written data, research on spoken L2 language remains limited. The aim of this master's thesis is to determine the word order patterns used in oral narratives by Russian-speaking learners of Estonian at the B and C proficiency levels (E2) and to compare them with those of native Estonian speakers (E1).

The research material consists of spoken narratives elicited through a picture-based storytelling task, produced by 17 second-language speakers and 8 native speakers. The recorded and transcribed narratives were segmented into clauses, annotated according to 11 syntactic features, and analysed quantitatively.

The analysis shows that in both groups the verb most frequently appears in the second position, confirming the presence of a V2 tendency in spoken Estonian. However, notable differences emerge between the groups. E2-speakers use the direct order SV considerably more often than native speakers. They also tend to ignore the V2-principle more frequently, placing the finite verb in the third position of their clauses. Native speakers, in contrast, produce more clauses with no explicit subject, while learners tend to express the subject more consistently—except in *et*-clauses, where subject omission is more common among learners than among native speakers.

In *kui*-clauses, E2 speakers use V2 structures more often than E1 speakers. In interrogative complement clauses introduced by a question word, learners prefer direct order more frequently than native speakers. In non-canonical clause types (e.g. existential clause), learners show a markedly higher use of the AVS pattern compared to E1 speakers. Among B1+ learners, word order patterns vary more widely than at B2 and C1 levels.

This thesis provides an essential insight into word order tendencies in spoken Estonian as L2 and establishes a foundation for further research on the topic. Building on these results, future studies could examine learner word order across different clause types at various proficiency levels and compare spoken narratives with written ones. Since the present study focuses on picture-based, mediated narratives, a more detailed analysis of learners' personal narratives would be particularly valuable. Overall, this thesis lays the groundwork for broader investigations into word order in spoken Estonian as a second language.

Lisa 1. Taustaküsimustik

Sõnajärg vene emakeelega eesti keele õppijate suulistes narratiivides

Katseisikukood:

Taustaküsimustik

Vanus

Sugu

Sünnikoht

Kus omandasid keskhariduse? (nimeta linn või vald)

- 1. Mis tasemel valdab eesti keelt? (A1, A2, B1, B2, C1 või emakeel)**
- 2. Kui kaua oled eesti keelt õppinud? (aastates)**
- 3. Kui mitu tundi nädalas sa enda hinnangul eestikeelses suhtluskeskkonnas?**
- 4. Kui mitu tundi nädalas veedad venekeelses suhtluskeskkonnas?**

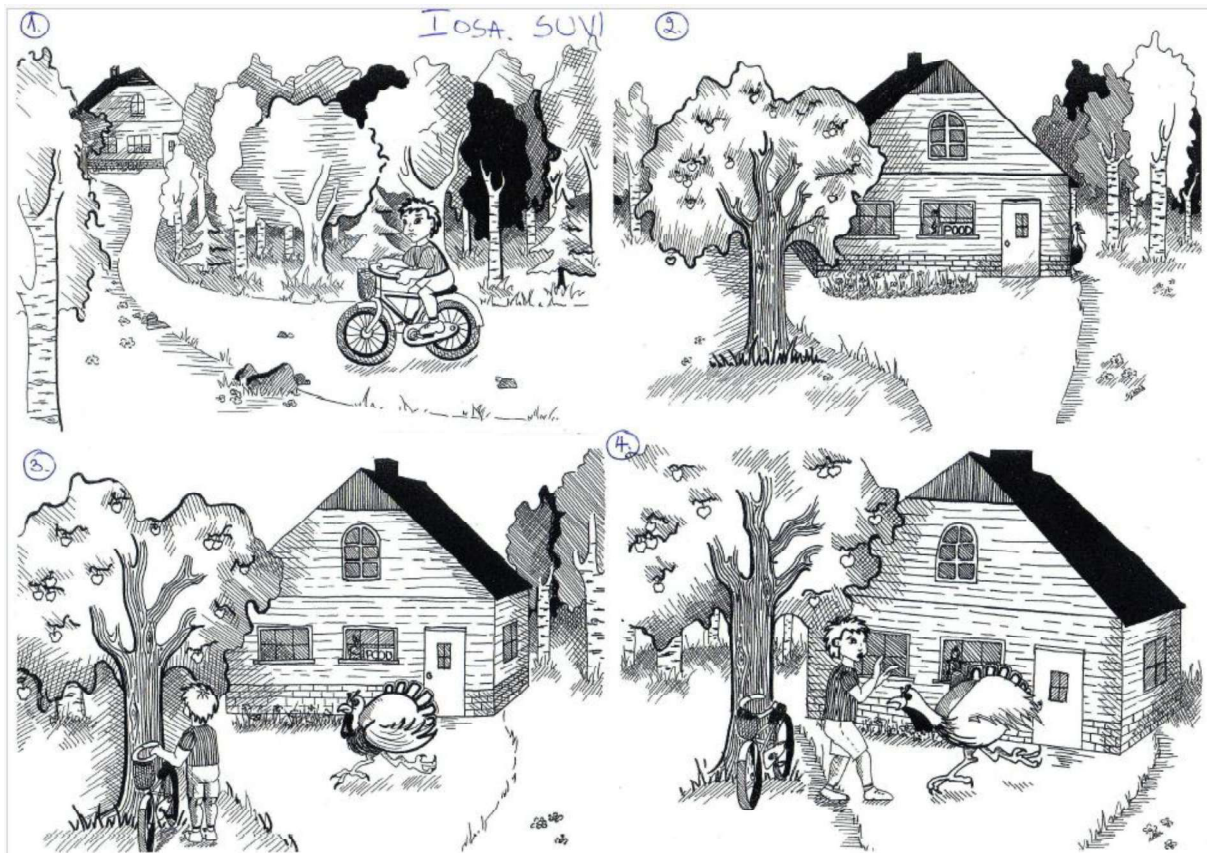
Lisa 2. Jutustamiskatse ülesanne ja sõnaloend

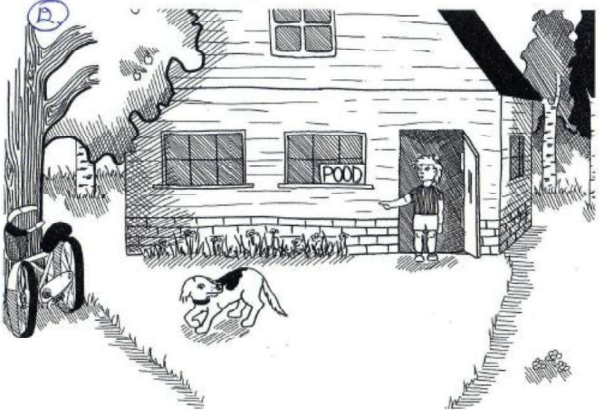
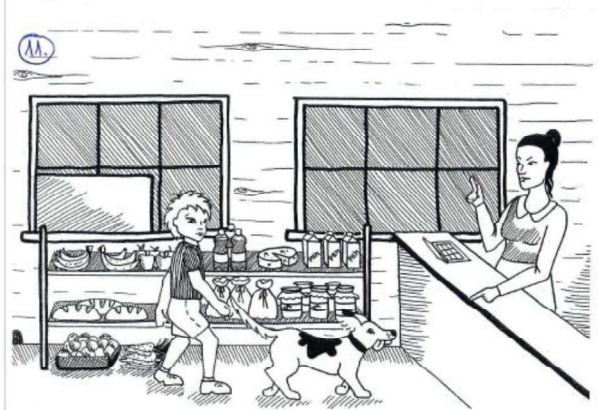
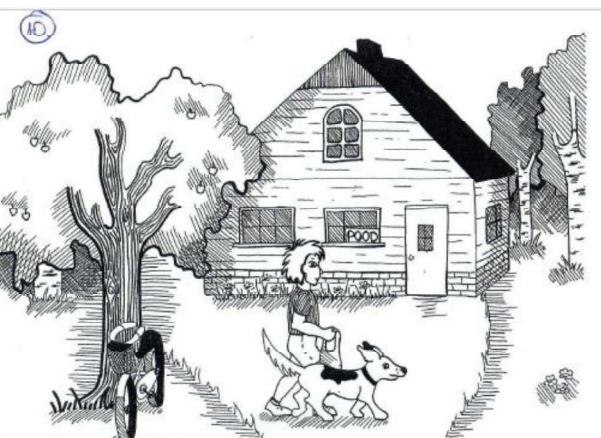
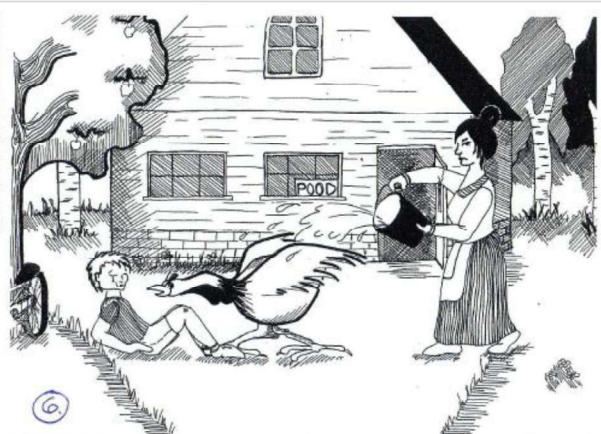
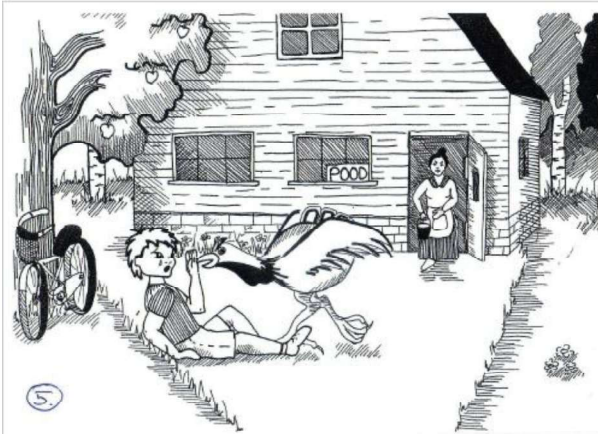
Palun vaata pildiseeriat. Piltidel 1–14 on suvi, piltidel 15–19 on sügis. Palun vaata kõik pildid algusest lõpuni läbi, mõtle natuke ja jutusta pildiseeria põhjal lugu. Ära kasuta jutukeses piltide numbreid.

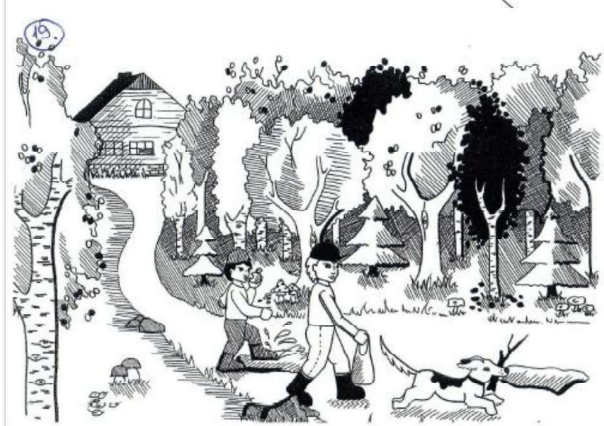
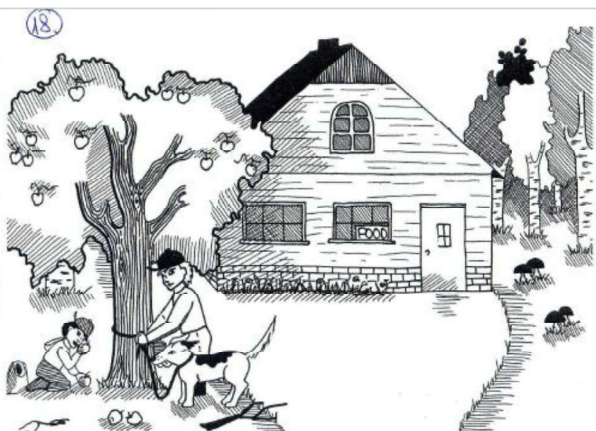
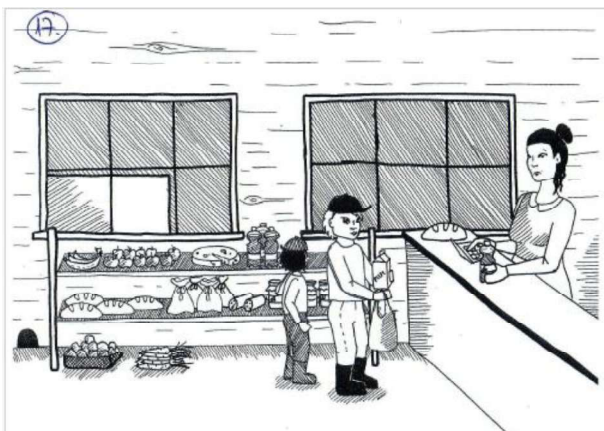
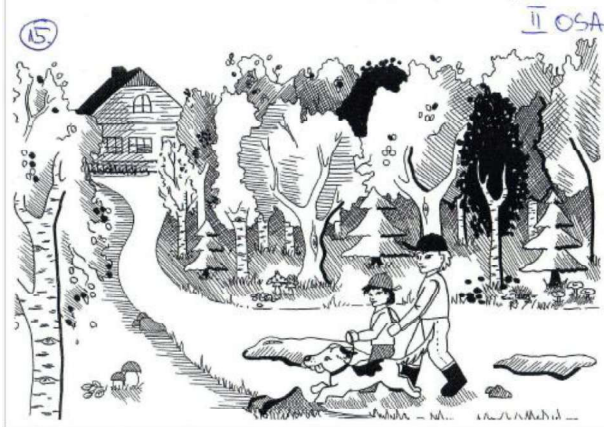
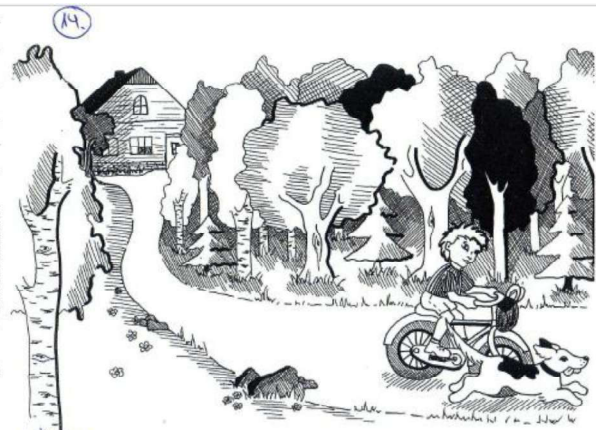
Et jutustamine oleks lihtsam, on siin nimekiri sõnadest, mida jutukese kirjutamisel kasutada.

suvi, suve, suve
poiss, poisi, poissi
jalgratas, jalgratta, jalgratast
pood, poe, poodi
kalkun, kalkuni, kalkunit
müüja, müüja, müüjat
ämbri, ämbri, ämbrit
õun, õuna, õuna
koer, koera, koera
õunapuu, õunapuu, õunapuud
aken, akna, akent
sügis, sügise, sügist
mets, metsa, metsa
tee, tee, teed
lomp, lombi, lompi
oks, oksa, oksa
kaelarihm, kaelarihma, kaelarihma

Lisa 3. Poeloo pildiseeria

Lisa 4. Märgendatud tunnused

Tunnus	Väärtused
Lause järjekorranumber	1. 2. jne
Lausetüüp narratiivi struktuuri järgi	sj (<i>sissejuhatuse</i>), sl (<i>sündmusliin</i>), t (<i>taustalause</i>), l (<i>lõpetus</i>), meta (<i>metatasandi kommentaarid</i>)
Lause põhitüüp	normaal olemasolu kogeja omaja
Lausetüüp lausetasandi järgi (pealause, kõrvallause)	PL, KL_et, KL_kui jne
Lausetüüp lausetasandi järgi üldistatult (küsisõnaga algava kõrvallaused koos)	PL, KL_küs jne
Sõnajärg	SVX, VSYX jne
Täpsustatud sõnajärg	SVO, VSA jne
Sõnajärg verbi asukoha järgi	V1, V2 jne
Sõnajärg aluse ja öeldise asendi järgi, täpne	SAV, VPS jne
Sõnajärg aluse ja öeldise asendi järgi, üldine	SXV, VXS jne
Sõnajärg aluse ja öeldise asendi järgi, ilma kõrvalliikmeteta	SV, VS, S, V, 0

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Maria Merilo,

1) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Sõnajärg vene emakeelega eesti keele õppijate suulistes narratiivides“, mille juhendajad on professor Liina Lindström ja lektor Raili Pool, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2) annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

3) olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

4) kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Allkiri (digitaalne)

21.05.2026